

नमो तस्मै भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

आनन्द भूमि

THE ANANDA-BHOOMI (BUDDHIST MONTHLY)

यसभित्र

१. बुद्ध-वचन	१
२. सम्पादकीय	२
३. बुद्ध, डा. राधाकृष्णन र एक फुचो	३
४. बुद्धधर्ममा त्रिरत्नको महत्त्व	७
५. कीर्तिको बाटो	९
६. भिक्षु आनन्द मेत्तेय्य	१०
७. सत्यदर्शन	१२
८. भौतिकवादी बुद्ध र संस्कार	१३
९. <i>The Story of Truth</i>	17
१०. मंगलकामना	२०
११. चिरिक्कबा:गु नुग:	२०
१२. ह्वेनसांगया यात्रावृत्तान्तय् थेरवाद	२१
१३. भवचक्रय् दुह्या जि	२३
१४. बुद्ध छह्या वैज्ञानिक नं ख:	२४
१५. गज्या:पि भिक्षुपि चीवर त्व:ता: . . .	२६
१६. बुद्धया शरणय् वनेमाल भी	२७
१७. लोकव्यवहार	२८
१८. बौद्ध-गतिविधि	३०

(भगवान् बुद्ध)

प्रतिको रु. ३। वार्षिक ग्राहक शुल्क रु. ३०। आजीवन ग्राहक शुल्क रु. ३००।

बुद्धसम्बत् २५३५ ल्हुतिपुह्री ★ विक्रमसम्बत् २०४९ वैशाख
नेपालसम्बत् १११२ चउसाण्व ★ 1992 A. D. April
सं १९ संक १२ ★ Vol. 19 No. 12

‘आनन्दभूमि’ को नियम

- १) “आनन्दभूमि” आनन्दकुटी विहारद्वारा प्रकाशित हुने पहिलो बुद्धधर्म सम्बन्धी मासिक पत्रिका हो । यो प्रत्येक पूर्णिमाको दिनसम्ममा निस्कनेछ । यसको आजीवन ग्राहकशुल्क रु. ३००।- र वार्षिक ग्राहकशुल्क रु. ३०।- छ । जुनसुकै महिनामा पनि ग्राहक बन्न सकिन्छ । एक प्रतिको रु. ३।- मात्र ।
- २) यो आनन्दकुटीविहारगुठीको मुखपत्र हो । यसमा बुद्धधर्मसँग सम्बन्धित विषय छापिनेछ ।
- ३) लेखकद्वारा प्रकट भएका कुनैपनि विचारमा लेखको उत्तरदायित्व लेखकमै हुनेछ, सम्पादकमण्डल हुनेछैन ।
- ४) लेखकले नेपाली, नेपालभाषा, अंग्रेजी र नेपालका अरू गुरुङ्ग आदि भाषामध्ये कुनैपनि भाषामा लेखि पठाउन सकिन्छ र पठाइएको लेख फिर्तापठाउने व्यवस्था गर्न नसकिने भएको ले प्रतिलिपि आफूसँग राखी पठाउनु वाञ्छनीय छ । अंग्रेजी बाहेक अरू कुनै पनि भाषाको लिपि देवनागरी हुनुपर्दछ ।
- ५) लेख पठाउँदा पूरा साइजको कागजमा एकपट्टिमात्र लेखेर पठाउनुपर्नेछ । कार्बोनहाली उतारिएको प्रतिविलि लेखलाई स्थान नदिन सकिनेछ ।
- ६) ग्राहकशुल्क, विज्ञापन तथा प्रबन्ध सम्बन्धी पत्र व्यवस्थापकको नाउँमा आनन्दभूमिकार्यालयमा पठाउनुपर्नेछ । पत्रव्यवहार गर्दा आफ्नो ग्राहकसंख्या तथा नाम ठेगाना राम्ररी लेखिएको हुनु जरुरी छ । ठेगाना हेरिने भएमा व्यवस्थापकलाई सूचना दिनुपर्छ र पत्रिका समयमा नपुगे निखित सूचना दिने गर्नुपर्दछ ।
- ७) कुनै पनि लेख प्रकाशित गर्ने वा नगर्ने अधिकार सम्पादकमै रहनेछ ।

अनुरोध

२५३६ औं बुद्धजयन्तीको उपलक्ष्यमा प्रकाशित हुने नव-वर्षको अंकको लागि अन्तर्राष्ट्रिय परिप्रेक्ष्यमा बुद्धधर्मको देनको विषयको लेख पठाई सहयोग गर्नुहुन लेखकवृन्दमा अनुरोध छ ।

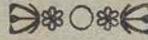
“आनन्दभूमि”

आनन्दभूमि

प्रधान-सम्पादक
भिक्षु अश्वघोष
फोन नं. २१५०२०

व्यवस्थापक
भिक्षु मैत्री

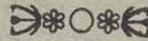
सम्पादक
सुवर्ण शाक्य
फोन नं. २-१२८५५
पोष्टबक्स नं. १४१८

व्यवस्थापन सहयोगी
श्यामणेर कोण्डञ्ज

कार्यालय

'आनन्दभूमि'

नगर-कार्यालय

आनन्दकुटीविहार
पोष्टबक्स नं. ३००७
स्वयम्भू, काठमाडौं
फोन नं. २-७१४२०

श्रीधःविहार

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहारगुठी
आनन्दकुटी, काठमाडौं

नःघल टोल
काठमाडौं ।
फोन नं. २-२७१५०

क्रोध, तृष्णारूपी डोरी र ६२ प्रकारका मिथ्यादृष्टि सहितको अनुशयलाई तोडेर अविद्यादि क्लेशलाई निरोध गरी बोधिज्ञान प्राप्त गर्नेलाई ब्राह्मण भन्दछु ।

नेपालमा दानपरम्परा अति प्राचीन रहेको छ । जति सक्थो उतिलाई दान दिन पाएमा दानीको मन सन्तोष हुने पौराणिक आख्यानहरू धेरै छन् । दानलाई आध्यात्मिक विशेषताले मात्र होइन भौतिक पक्षबाट पनि प्राणीजगतको सुरक्षा कोटोमा राखेर महत्त्वपूर्ण आस्थामा राखिएको छ । आध्यात्मिक वा भौतिक जुनसुकै भएपनि त्यो वास्तविकरूपमा मानव सुख सम्पन्नताका लागि नै हो । यस हिसाबले नेपालको दानपरम्परालाई हेर्दा नेपाल सम्यक् र सुसंस्कृत देश हो भन्नुमा कुनै अत्युक्ति हुनेछैन । शताब्दियौंअघिदेखि चलेको एउटा दानप्रथा 'सम्यक् महादान' हो । नेपाल अधिराज्यका बौद्ध देवदेवी र दानयोग्य कुलवंशका बन्धुहरूलाई आमन्त्रण गरी सम्यक् दान प्रदान गर्ने स्थानको रूपमा स्वयम्भू स्थानमुनिको 'भुइख्यः' नामक स्थानलाई चुनेको छ । यसका सांस्कृतिक एवं ऐतिहासिक जुनसुकै महत्त्व रहेको भएतापनि उसबेलाको धेरै जना अटाउने फराकिलो चौरको रूपमा यसलाई उपभोग गरेको देखिन्छ । सार्वजनिकको रूपमा उपभोग गरिने सार्वजनिक स्थल सरकार र जनता दुबैको जिम्मेवारीमा संरक्षित भइरहेको हुन्छ । फलस्वरूप त्यहाँ कुनै प्रकारको निजी आवास वा सरकारी भवनहरू नराखिने हुन्छ र परम्परागत सांस्कृतिक विधिहरू त्यहाँ सम्पन्न भइआएको हुन्छ । आज पनि भुइख्यः सार्वजनिक रूपमा रहेको छ ।

सार्वजनिक बस्तु स्वयं सार्वजनिक भएर पनि सरकार र जनताको कुदृष्टि पर्दा आजको भुइख्यः संकुचित भएर अस्तित्व विहीन हुँदै गइराखेको छ । सरकारले पुलिस चौकी बनाउनुका साथै अतिक्रमणकारीलाई हतोत्साहित गरिएको छैन भने जनताले दुरुपयोग गरी फोहोर र अतिक्रमण गर्नु सिवाय संरक्षणको लागि कुनै कदम चालेको देखिँदैन । संस्कृतिको संरक्षण हुनुपर्छ भन्ने वाक्य भने सबैको मुखबाट मुनिन्छ तर कार्यरूपमा कसैले वास्ता गरेको देखिँदैन । न ढलको व्यवस्था छ, न सफाइको व्यवस्था छ । दायाँबायाँ छेउछाउमा निजी घरवारी बनाउँदै पेटो र छानाका टप बढाउँदै यसलाई कुरूप बनाएर ह्यास्ने क्रियाकलापलाई अगाडि सारेको देखिइरहेको छ । वडा र नगरपालिका वा सरकारी निकायले यसको सांस्कृतिक र सार्वजनिक पक्षतिर नहेरी धमाधम सिफारिस गर्दै अतिक्रमणमा साथ दिएर कुँ व्यवहार भइराखेको छ ।

प्रत्येक १२ वर्षमा गुठीद्वारा र अरू जुनसुकै बेला आफूखुशी सम्यक्दानको आयोजना गर्ने यस स्थानलाई सांग्रो र अनुपयोगी देखेर नै दानपरम्परामा ह्यास आएको कुरा कटुरूपमा अनुभव हुन आएको छ । यस वर्ष त्यस स्थलमा १२ वर्षे सम्यक्दान हुने भएको छ । साँचै भनू भने १० हजार भन्दा बढी दान ग्रहण गर्ने बन्धुहरू त्यहाँ उपस्थित हुनुपर्ने हो तर मोटामोटी रूपमा मात्र हेरे पनि ५ हजार व्यक्ति त्यहाँ अटाउन मुस्किल भएको छ ।

जे होस्, भएको बाकी जग्गामा सफा, सुघर एव ढल नालको व्यवस्था र सीमांकन गरी सदुपयोग गर्नुपर्ने आजको सरकारको कर्तव्य र जनताको चेतना यसतर्फ जागृत हुनुपर्नेको छ । यस वर्ष मनाइने सम्यक्दानको लागि उपयुक्त बनाएर यस स्थानलाई सर्वदाको लागि संरक्षण एवं सुधार गरी नेपाली सांस्कृतिक संपदाको महत्त्व कायम राख्ने सबै पक्षबाट कोशीश हुनु आवश्यक छ ।

बुद्ध, डा. राधाकृष्णन र एक फुचो

—नगेन्द्र शर्मा

बुद्धकालीन भारतलाई भौगोलिक दृष्टिकोणले हेर्ने हो भने हामी तिनताक हिन्दू-आर्यहरूको प्रभाव काश्मीर, पंजाब, सिन्ध र मध्यभारतका केही भागहरूबाट विस्तारै फैलिँदै पूर्वी भारततिर लम्किरहेको पाउँछौं । यसरी बिस्तारै-बिस्तारै हिन्दूधर्मले एक-एक गर्दै अन्तार्थ र अहिन्दूसमाजहरूलाई जित्दै जित्दै ल्याएको देखेर पूर्वी भारतका स-साना तथा हिन्दू आर्य-शक्तिको सामु झुकनु परेका राज-घरानाहरूले आफना-आफना पुराना परम्परा, संस्कृति र सामाजिक संस्थाहरूलाई यो बढ्दो भेलबाट रक्षा गर्न चाहिनन् होला त ? मकखली गोसाल नामक विचारक यस्तै 'अहिन्दू' विचारकहरूका रक्षकका रूपमा तिनताक देखापरेका थिए । बुद्ध पनि गोसालक विचारकहरूका समर्थक थिए कि ?

भाषाको दृष्टिकोणले हेर्ने हो भने, आर्यहरू र हिन्दूधर्मको भाषा त संस्कृत हो । हुन त प्राकृत पाली र संस्कृतमध्ये कुनचाहिँ सर्वभन्दा पुरानो भाषा हो र प्राकृत र पालीको सृष्टि संस्कृतबाट भएको वा प्राकृत वा पालीबाट संस्कृत जन्मेको हो भन्ने कुरोमा भाषा-शास्त्रीहरूको गडबडी अझ टुंगीएको छैन, तापनि साधारणतया हिन्दू र अहिन्दूहरूको भाषागत पार्थक्य देखाउन खोज्दा संस्कृतले नै हिन्दूत्वको प्रतिनिधित्व गरेको देखाउने चलन अझै छँदैछ ।

उता पावन बौद्धसाहित्यको सर्वभन्दा प्राचीन र सम्पूर्ण उपलब्ध ग्रन्थ-संग्रह 'त्रिपिटक' पालीभाषामा

मानन्दभूमि

छ । शुद्ध संस्कृतमा पाइने प्राचीन बुद्धधर्म सम्बन्धी साहित्य त एउटै अश्वघोषको 'बुद्धचरित' हो, जसको रचना बुद्धभन्दा धेरैपछि गरिएको हो (बुद्धधर्मलाई हिन्दूधर्मले आफ्नो लपेटमा ल्याइसकेपछि लेखिएको हो कि ?) । फेरि, बाहुनक्षेत्रीहरूमा मात्र बढ्ता प्रचलित संस्कृतभाषा अरु सर्वसाधारण जनता, व्यापारीवर्ग तथा अन्यवर्गमा जनप्रिय थिएन भन्ने एक थरी विद्वानहरूको अनुमानसँग बुद्धका अनुयायीहरूमध्ये धेरैजसो वंश्यहरू थिए र हिन्दूधर्मले शूद्रहरूलाई ब्रह्मचर्य, वानप्रस्थ र संन्यास-ग्रहण गर्ने अधिकार नदिने गरेकोमा बुद्धले यी सबै वर्गहरूलाई बरोकटोक आफ्नो धर्म र संघमा पस्न दिएर मानव-समानताको प्रचार गरे भन्ने तथ्यहरू जब हामी जोड्छौं, हामीलाई कपिलवस्तुका शाक्यहरू स्वयं एक वंश्य जनजातीय वा अहिन्दू संप्रदाय थिए कि भन्ने शंका गर्न गाह्रो पर्दैन । अर्को कुरो, गुप्तकालीन भारतमा हिन्दूधर्मका जर्वजस्त पुनरुत्थान भई 'स्वर्णयुग' आएको समयमा बौद्धमार्गीहरू लगायत प्राचीन बुद्धधर्मका ग्रन्थहरूले पनि भारतको सीमाना बाहिर भागनुपरेको बाट पनि यो धार्मिक-द्वन्द्व भाषा र साहित्यको क्षेत्रमा घुलिन पुगेको रहेछ भन्ने अडकल स्वतः आउँछ । फलस्वरूप, एक 'भञ्जुश्री मूलकल्प' लाई छोडेर एउटै पनि बुद्धधर्म सम्बन्धी ग्रन्थ भारतको सीमाभित्र प्रायः छैन । (हेर्नुहोस् 'बौद्ध साहित्य', पृष्ठ ६६ ।)

अब त्यसबेलाको बुद्ध अनुयायीहरूको गठन

(कम्पोजिशन) हेरौं । मल्लहरूको देशमा बुद्धको महा-परिनिर्वाण भएपछि उनको धातुलाई आठ भाग गरी विभिन्न जात तथा संप्रदायहरूमा बाँडिएको थियो । यी आठ भाग लिनेहरूमध्ये राजगृहका अजातशत्रु, वंशालीका लिच्छवीहरू कपिलवस्तुका शाक्यहरू, अत्कपका बुली, पावाका मल्ल र कोलियहरू थिए । यिनमा न त हामी कुनै चन्द्रवंशी र सूर्यवंशी (अर्थात् हिन्दू) राजाहरूको उल्लेख पाउँछौं, न त द्रोण नाउँको एकजना र बन्धीपको एक जना बाहुनलाई छोडेर अरु कुनै 'उच्च' हिन्दू सम्प्रदायहरूको नै नाउँ सुन्छौं ! बरु बुद्धका दन्तधातुलाई स्थापना गरेर स्तूप बनाउनेहरूमध्ये पिप्पलीवनका मौर्य-हरू, कलिग देशका नागहरू तथा सुदूर गान्धार देशवासी-हरू पनि थिए, यी तीनथरी शायद 'अहिन्दू' नै थिए । [नागहरू र गान्धारहरू त थिए नै, मौर्य राज्यका संस्थापक चन्द्रगुप्तलाई पनि हिन्दूहरू सानो जातको (अनार्य ?) मान्थे र सिंहासनमा चढेपछि मात्र उनलाई क्षत्रियको 'पदवी' प्राप्त भएको थियो । उसो त जम्मै राजाहरूलाई नै क्षत्रिय भन्ने उस बेला चलन थियो, त्यसैले मौर्य पनि क्षत्रिय, शाक्य पनि क्षत्रिय, जो राजा उही क्षत्रिय ।] तिनताकका बाहुनहरूले बुद्ध धर्मलाई 'अहिन्दू' धर्म ठानेर त्यसमा पस्तैनथे होलान् र नै उपर्युक्त सूचीमा तिनीहरूको उल्लेख नपाइएको हो कि भन्ने अनुमान गर्नु गाह्रो पर्दैन ।

अन्तमा, हिन्दूसमाजको मूल खाँबो मानिएको जात-भातप्रथा तथा वर्णाश्रम धर्मप्रति बुद्धको जुन अविश्वास र अनास्था थियो, त्यसले पनि हात्रो दृष्टि-कोणलाई अझ दह्रोसित पुष्टि प्रदान गर्दछ । एकातिर जुन 'श्रवण' शब्द अनार्यसाहित्यमा घरि-घरि दोहोरिएको

4 बौद्धकलाका संक्षिप्त पर्यवेक्षण, पृष्ठ १६६

पाइन्छ, अर्कातिर राधाकृष्णनकं शब्दमा, 'बुद्धले ब्राह्मण र श्रमणलाई बराबर र एकै ठान्थे' भन्ने पनि पद न पाइन्छ । मानव मानवमा कुनै भेद नदेख्ने, जातभातको दृष्टिले 'अछूत' ठहरेकी सुजाताले दिएको खीर र चुन्द लोहारले दिएको सूकर-मादव समेत सपासप खाने यी बुद्धलाई उच्च हिन्दूकुलका थिएनन् भनिहाल्ने आँट मंले नगर्नसकेतापनि उनी हिन्दूत्वका पृष्ठपोषक त छँदै थिएनन् भन्न म पटकक हिचकिचाउँदिन !

मेरो यिनै पुङ्गमाङ्गे विचारहरूले त मलाई अझ अर्को शंकाको खुड्किलोमा पनि पुऱ्याउँछन् । त्यो मेरो शंका एक हिसाबले बडो बाहियात र नचाहिँदो छ तर पनि मेरो क्षुद्र मगजमा रहेको यस शंकालाई यहाँ पोहन पाएँ भने कुनै विज्ञ पाठकले मेरो शंका-समाधान गर्देलान् कि भन्ने आशाले यहाँ राख्नु नै उचित ठानेको छ ।

मेरो यो शंका बुद्धको मृत्युसित सम्बन्धित छ । विश्वका अरु कतिपय महान् विचारकहरू, क्राइस्ट, कृष्ण, सोक्रोटिस र गांधी, आदिको झैं बुद्धको मृत्यु पनि प्राकृतिक कारणहरूबाट नभई शक्तिशाली विरोधी (हिन्दू ?) तत्त्वहरूको जालसाजीबाट भएको थियो कि भन्ने मलाई लाग्छ । मेरो यो शंकाको कुनै वैज्ञानिक आधार त छैन, तर केवल बुद्धकै मृत्युको वरिपरिका घटनाहरूबाट उब्जेको छ ।

यो त सर्वविदितै कुरो छ, बुद्धको मृत्युपछि जुन एक बौद्धपरिषद् बसेको थियो, त्यसमा छलफलको एक मुख्य विषय नै यही थियो- 'बुद्धको मृत्युको निम्ति जिम्मेवार को थियो ? ' युवान च्वांगको भनाइ अनुसार एक हजार भिक्षुहरूले त्यस परिषद्मा भाग लिएका

थिए, तर आश्चर्यको कुरो के छ भने, बुद्धका सर्वप्रिय शिष्य ठहरिएका आनन्दलाई शुरूमा त्यस परिषद्का सम्पूर्णतः बहिष्कार गरिएको थियो र पछि धेरै भिक्षु-हरूले आग्रह गर्दा-गर्दा मात्र त्यसमा उनलाई सामेल हुन दिइयो, तर त्यो पनि आनन्दमाथि लागेका आक्षेपहरूको सफाइ उनले दिने शर्तमा मात्र ! तिब्बती बुद्धहरूका आधारमा सो परिषद्ले आनन्दको विरुद्ध गरेका दोषारोपणहरू ७ वटा थिए, जसमध्ये ३ मुख्य आक्षेप यस्ता थिए-

१. प्राण जाने समयमा बुद्धले तीनचोटि पिउने पानी माग्दा पनि आनन्दले पानी दिएनन्, किन ?

२. बुद्ध मरिसकेपछि उनको शरीर नाङ्गो गराएर दुश्चरित्र स्त्री-पुरुष समेतलाई उनका गुप्तांगहरू हेर्न दिए, किन ? र

३. बुद्धको चीवर सिउने समयमा आनन्दले चीवरमाथि टेकेर हिँडेका थिए, किन ?

यी आक्षेपहरूका उत्तर आनन्दले कुन रूपमा दिए वा ती उत्तरहरू कहाँसम्म सत्य र विश्वसनीय थिए भन्ने कुराहरू कोट्याउनपट्टि लाग्ने हो भने त यो छोटो लेख एक रामायण बन्न जाला तर बौद्धपरिषद्ले यी प्रश्नहरू आनन्दसँग सोध्नु र आनन्दलाई यिनका उत्तर दिन बाध्य गराउनु नै हाम्रो निम्ति महत्वपूर्ण छ किनभने, त्यहाँ भेला भएका भिक्षुहरूलाई पनि बुद्धको मृत्यु स्वाभाविक रूपले हुँदै भएको होइन भन्ने पक्का पारेको रहेछ भन्ने यसबाट स्पष्ट हुन्छ ।

यतिमात्र होइन । त्यस बौद्ध-परिषद्ले बुद्धको एक छत्र नाउँको सारथीलाई पनि ब्रह्मदण्डको सजाय दियो औ बौद्ध समाजबाट निकालिपनि दियो । बुद्धप्रति

कुनै अन्याय नभएको भए र त्यसमा छत्रको पनि हात थियो भन्ने प्रबल शंका (प्रमाणित !) नभएको भए त्यस परिषद्ले उसलाई यति सकस सजाय दिने अर्को के थियो होला त ?

चाहे खानेको भूलले होस्, चाहे दिनेको अज्ञानताले, चाहे कसैको षड्यन्त्रले गर्दा होस्, चाहे स्वाभाविक कारणहरूले नै होस्, तर एकजना लोहार 'चुन्द'-को घरमा शूकर-मादव खाएपछि बिरामी परेर बाटैमा बुद्धको मृत्यु भएको हो भन्ने कुरामा त दुई मत हुन सक्नेन । आजका इतिहासकारहरूमा बुद्धको मृत्युलाई लिएर दुई मत कुनै छ भने 'शूकर-मादव' भन्ने चीज के थियो भन्ने कुरोमा मात्र छ । महायानीहरू आफू स्वयंले माछा-मासु खाएको उचित देखाउनलाई बुद्ध पनि मांसभक्षी थिए औ चुन्द कामीको घरमा उनले खाएको शूकरमादव सुंगरको मासु नै थियो भन्ने अर्थ लाउँछन् औ नेपाली विद्वान् स्व० रुद्रराज पाण्डेले पनि शूकर-मादवको अर्थ बलको मासु हो भन्ने एक ठाउँमा लेख्नु-भए भैं लाग्छ तर जीवनभर अहिंसाको प्रचार गरेर हिँड्ने बुद्धले ८० वर्षको उमेरमा गएर बनेलको मासु खाए होलान् भन्ने कुरो त एकदमं शंकास्पद हो भन्ने म ठान्छु । बरु हिजोआज अरु धेरै विद्वान्हरूले शूकर-मादवको अर्थ कुनै एकथरीको गोबरछते (क्याउ ?) हो भन्ने पनि लाएका छन्, जुन धेरै विश्वास लाग्दो छ र यही गोबरछते चाहिँ सायद विषालु किसिमको पर्न गएको ले त्यसबाट बुद्धको मृत्यु भएको हो कि भन्ने अडकल गर्न सकिन्छ ।

तर मासु भएपनि क्याउ भएपनि, यस्तो विषालु प्रदार्थ बुद्धलाई चुन्दले जानी-जानी खुवाएको हो वा

अनजानमा त्यस्तो पनं गएको हो भन्ने कुरोचाहिँ प्रमाणित गर्ने उपाय छैन। केवल बुद्ध मनै बेलामा आनन्दले ठूलो 'पश्चात्ताप' गरेका थिए भन्ने आधारमा कतै उनलाई चन्द्रको 'करतूत' थाहा थियो कि भन्ने एक कमजोर अड्कलसम्म काट्न सकिन्छ तर त्यसबेला पनि बुद्धले आनन्दमाथि कुनै दोषारोपण गरेनन्, केवल यसरी सम्झाए, आनन्द ! भो, अब दुःख नमान् । जो बस्तु उत्पन्न भएको छ, उसको नाश त हुने नै हो !... तिम्री पनि नराम्रा कामहरूबाट मुक्त हुनेछौ र एकदिन निर्वाण प्राप्त गर्नेछौ ।...' इत्यादि ।

उपर्युक्त अड्कलबाजीहरूबाट हामी कुनै ठोस निष्कर्षमा पुग्न त सक्तौँ, तर कतिसम्म चाहिँ निर्धक्क भन्नसक्छौँ भने, बुद्धको विरोध गर्ने मानिसहरूको संख्या उनको जीवनकालमै पनि धेरै थिए र उनको विरुद्ध समय-समयमा षड्यन्त्रहरू पनि नगरिएका होइनन् । उनले बोधि प्राप्त गर्ने बेलादेखि नै अनेक प्रलोभन वा डरहरू देखाएर उनलाई डगमगाउने चेष्टाहरू भएर आएका थिए नै । पछि उनले बुद्धगयामा जुन चारजना शिष्यहरू बनाए, तीमध्ये एकजना काश्यप थिए, जो एक ठूला वैदिक शास्त्रका विद्वान् थिए । काश्यपले बुद्धधर्म

अपनाउने बित्तिकै गयाका हिन्दूहरूमा ठूलो हलचल मच्चियो र तुरुन्त अरू हजारजना रातारात बौद्ध भए । यसरी हिन्दूधर्ममा 'भाँडभैलो' मच्चाउने, खुलमखुल्ला अनीश्वरवादको प्रचार र वेद-विरोध गर्ने, बुद्धलाई निहित हिन्दू स्वार्थीहरूले शेष गर्न केही कसर बाकी राखे होलान् त ? अरूको त के कुरा, बुद्धका दाजु कहलिएका देवदत्तलाई समेत उठाएर अजातशत्रु जस्ता शक्तिशाली राजाले उनको हत्या गर्ने अनेक उपायहरू गरेका थिए भन्ने कुरा त कसैबाट लुकेको छैन ।

तर अब भो । यस्ता आफ्नो गिदीको टाट पल्टेको देखाउने गन्थन बढ्ता लम्प्याएर पाठकहरूलाई 'बोर' नगरूँ होला । अन्तमा म यतिमात्र भनेर बिदा लिन चाहन्छु, आफ्नो विश्वले नभए पनि परिवारको नाताले हिन्दू ठहरेको, बाहुनको छोरो भइटोपलेको, मैले बुद्धधर्मको पक्ष लिएर हिन्दूधर्मलाई होच्याउन खोजेको होइन, न त हिन्दूधर्म र बौद्धधर्म मात्र विरोध देखाएर नेपाल राष्ट्र र नेपाली समाजको हुँडेलो ल्याउन खोजेको हूँ । केवल अलि-अलि इतिहास वा दर्शनका पानाहरू खोतल्न खोज्दा उठेका दिमागी चक्करलाई थाक्को लाउने चेष्टा मात्र गरेको हुँ, बस् ।

सुभाषित-रत्न

विद्वान् र राजा हुनु कहिल्यै बराबर हुँदैन किनकि राजा आफ्नो देशमा मात्र संमानित हुन्छ र विद्वान् पुरुष सर्वत्र नै पूजनीय हुन्छ ।

बुद्धधर्ममा त्रिरत्नको महत्त्व

- कृष्णकुमार प्रजापती, नगदेस, भक्तपुर

बुद्धधर्मलाई विज्ञानसम्मत धर्म भनिन्छ । बुद्धधर्म यस कारणले विज्ञानसम्मत छ कि यस संसार अनित्य छ, नाशवान् र दुःखमय छ । यस्तो अनित्य र नाशवान् छ भन्ने कुरा दिशाबोध भएपछि दुःखबाट दूर हुने उपाय पनि रविन्छ । त्यसैले उपर्युक्त तथ्यको अवबोध भएर नै बुद्धधर्ममा विश्वस्त महानुभावहरूले त्रिरत्नको शरणमा जाने महशूस गर्दछन् । बुद्धधर्ममा त्रिशरणको अर्थ तीनवटा अमूल्य रत्न वा तीन सही पक्षको पोषण गर्ने भन्ने छ । त्रिरत्नको शरण जान यसरी आह्वान गरिन्छ-

बुद्धं शरणं गच्छामि !
धर्मं शरणं गच्छामि !
संघं शरणं गच्छामि !

१) बुद्धं शरणं गच्छामि- बुद्धको शरणमा जान्छु । बुद्धको दर्शनमा प्रथम रत्नको रूपमा बुद्धलाई लिइन्छ । बुद्ध एक अमूल्य रत्न हो । सदा होशमा रही जीउन, संयमित भई जीउन, भलो-कुभलो थाहापाउन, मानिसमा होश सहितको जागरणको आवश्यकता छ । यस्तो विवेकी, संयमी, जागृत व्यक्तित्व र शक्तिको जमातमा जानु र आफूलाई पाउनुमा अति उत्तम ठहरिन्छ । पलपलमा होश राखी जीउनु र जीउन सिक्न बुद्धको शरणमा जाने गर्दछन् । बुद्धको शरणमा आश्रौं भनेको सत्संगमा लागौं, आफू पनि सत्संगी होश्रौं र बुद्धत्व हासिल गरौं र गर्न सिकौं अनि परिपक्व र पोख्तजीवन यापन गर्न सिकनका लागि पनि बुद्धको शरणमा आश्रौं भनिएको हो । आफ्नो जीवनमा परि-

पूर्णता र परिपक्वता हासिल गर्न सकियो भने तथागत महाकारुणिक बुद्धले देखाउनुभएको मार्ग निर्देशन "अत्ता हि अतनो नाथो"- आफ्नो मालिक आफैं हो भन्ने जस्ता अति उपदेशबाट लाभान्वित हुन सकिन्छ । जब आफू को हो ? जीवन र जगत् के हो ? भन्ने सन्दर्भमा पहिचान हुन्छ, तब तथ्यकथ्य अवबोध हुन्छ । त्यसबेला उनमा बुद्धत्व जागृत भएको व्यक्तित्व हुन्छ । आफ्नो नाभिस्थानबाट कस्तूरीको गन्ध आएको थाहा नभएर बाहिर भड्केर कस्तूरीको सुगन्धको खोजीमा भौँतारिएर हिँड्दा शिकारीको पञ्जामा परी अनाहकमा आफ्नो जीवनलीला समाप्त गरे जस्तै मानवचोलायुक्त अज्ञानी तरमृगहरूले पनि आफैं आफ्नो मालिक हो भन्ने थाहा नपाई भौँतारिएर हिँड्ने गर्छन् । यहाँ मालिक हुनबाट वञ्चित गर्नमा प्रत्यक्ष-अप्रत्यक्ष असर आफैँले अँगालिआएको संस्कार, रीति स्थिति, धर्म र वातावरणले गरेको यथेष्ट प्रमाण जुटाउन सकिन्छ ।

यसरी मालिकत्व अवबोध हुँदै बुद्धत्वरूपी रत्न हासिल गर्न बुद्धको शरण जान्छन् ।

२) धर्मं शरणं गच्छामि- धर्मको शरणमा जान्छु । यो बुद्धदर्शनको खानीभित्रबाट खोदेर लिएको दोश्रो अमूल्य रत्न हो । बुद्धको शरणमा गएमा धर्मको मर्म बुझिन्छ । धर्म भनेको बस्तुतः स्वभावधर्म हो । वास्तवमा धर्म भनेको कर्म हो । धारण गर्न सक्ने गुण नै धर्म हो । पानीको धर्म बग्नु र भिजाउनु हो । अतः पानीको स्वभाव तरलपन भएको ले बग्नु र अरू पदार्थ

बस्तुलाई भिजाउनु गुण रहेको छ । आगोको धर्म जल्नु, बल्नु र जलाउनु हो त यसको स्वभाव भस्म गर्नु गराउनु हो पानी र आगोले कसैलाई पनि काखा पाखा गरेको फेला पार्न सकिँदैन किनकि पानी र आगो आफ्नो स्वभावधर्म विपरीत कदापि जाँदैनन् । यस धरतीमा मानिस एक यस्तो प्राणीमा दरिएको छ जसलाई सर्वश्रेष्ठ प्राणी भनिन्छ, जो आफ्नो स्वभावधर्म विपरीत गएर दानवीय व्यवहार गर्दछ । मानिस आफूलाई सामाजिक र सर्वश्रेष्ठ प्राणी कहलाउन उत्सुक छ तर सामाजिक सर्वश्रेष्ठ हुने गुणलाई एकतिर फालेर अति संकीर्ण व्यक्तिवादी मनोवृत्तिलाई अरु जन्म जोगी मरोस् आफ्नै काम तुम्बा भरोस् भनी दानवीयता प्रकट गरेको ३००० वर्षको मानवइतिहासमा हजारौँपल्ट युद्ध भएको नरसंहारकारी दानवीय इतिहासले बताउँछ । बुद्धको धर्मले मानिसको कल्याण हुने सच्चा स्वभाव दिलाउँछ ।

जो व्यक्ति र शक्ति बुद्धको शरणमा छ, बुद्धत्व हासिल गर्ने चरणमा छ र हासिल नै गरिसकेका छन्, त्यस्ता व्यक्ति र शक्ति भएका जमातले मानिसको कल्याणकारी स्वभावधर्मलाई अंगाल्दछ । जो बुद्धिजीवी समाजमा रहन्छ र बस्छ त्यस्तो व्यक्ति र शक्तिले स्वभावधर्मलाई चिन्दछ र धर्मको शरणमा जान्छन् र अरूलाई धर्मको शरणमा जान आह्वान गर्दछन् । बुद्धको शरणमा जहाँ पर्दछ त्यहाँ धर्मले बास गर्दछ । यो स्वभावधर्म मानिसको दिलबाट प्रस्फुटित भएर आउँछ । तथाकथित साम्प्रदायिक धर्मले मान्छेलाई विभाजन गर्छ, टुक्रा टुक्रा र खण्ड खण्डमा विभक्त गर्दछ । स्वभावधर्मले मान्छेलाई जोड्छ, योग गर्छ । त्यसैले विपश्यनाध्यानाचार्य सत्यनारायण गोयन्का भन्नुहुन्छ— “धर्म न हिन्दू है, धर्म न मुस्लिम, जैन । धर्म चित्तकी शुद्धता, धर्म शान्ति

सुख चैन ।” धर्म आखिर धर्म हुन्छ, यसको कुनै रंग हुँदैन । रंगलगाएपछि धर्म धर्म नभइकन संप्रदाय बन्न पुग्छ । त्यसैले बुद्धदर्शनमा धर्मलाई बोधो अमृत्य रत्नको रूपमा अंगीकार गरी हरेकले हरेकलाई सद्व्यवगर्नमा सहयोग पुऱ्याउन धर्मको शरणमा जाऔं भनी आह्वान गरिन्छ ।

३) संघ शरण गच्छामि— संघको शरणमा जान्छु । यो रत्न वर्तमान बदलिँदो परिप्रेक्षमा बुद्धदर्शनको अन्तिम रत्न भएतापनि त्यतिकै महत्त्वपूर्ण खोदाइको उपजको रूपमा लिइन्छ । महाकाश्मिक तथागत बुद्धले २५०० वर्षअघि नै सामन्ती व्यवस्था र संस्कृतिबाट सामाजिक उत्थान संभव छैन, सही शान्तिको कामना असंभव छ । परिपक्व, जागृत र चेतनायुक्त जमातबाट धार्मिक आचरणमा कटिबद्ध भई निर्मित संघबाट विश्वशान्ति र प्रगतिको कामना गर्न सकिन्छ । व्यक्तिगत स्वभाव र संस्कारबाट कदापि सांघिक शक्तिको संरचना गर्न सकिँदैन । सांघिक जीवनयापनबाट हरेकले आफूभित्र अरूलाई देख्छन् र अरूभित्र आफूलाई देख्छन् । अनि त्यहाँ वर र वरत्व कदापि देखापर्न सक्दैन । सांघिक जीवनशैली यापन गरिसकेपछि हरेकले हरेकलाई देख्छन् र हरेकले हरेकको लागि काम गर्दछन् ।

महामानव तथागत बुद्धले आजभन्दा २५०० वर्षअघि त्यस बेलाको सामन्ती राजनैतिक आर्थिक संरचना अन्तर्गत हुर्के बढेका समाजलाई तत्संबन्धी संरचनाबाट मानवकल्याण र मुक्ति संभव नभएको र संघको शरणमा जाऔं भनी बोध गराई मानवमुक्ति र कल्याणको कामना गर्ने प्रथम व्यक्ति र शक्तिको रूपमा महाकाश्मिक तथागत बुद्ध रहेको छ । अतः तथ्या

बुद्धलाई यस मामलामा प्रथमप्रजातान्त्रिक जनमानववादी भनी उद्घोषण गरे फरक परोइन । तथागत बुद्धले व्यक्तिगत पारिवारिक जीवनलाई भन्दा सांघिक जीवनलाई महत्त्व दर्शाएर गृहस्थी जीवनबाट सांघिक जीवनशैली यापन गर्न गराउन आह्वान गर्नुभयो । संघमा रहन बस्न आह्वान यस अर्थमा गरियो कि जहाँ चेतनशील जागृत मानवजमात छ र उनीहरूले जुन पनि कार्य संपादन गर्न सक्छ र त्यो धार्मिक हुनेछ । त्यस्तो जमातको संघमा अनैतिक, अन्याय, अत्यचार र भ्रष्टचार हुने सवाल उठ्दैन । हरेकले हरेकलाई देखापर्ने आफूभित्र

अरू, अरूभित्र आफूलाई पाउने भावनाले छाइसकेको धार्मिक संघमा नैतिक न्याय, सत्य, समानता, शिष्टता, नम्रता, दया, प्रेम, भ्रातृत्वले युक्त भई सही मानवचोला यापन गर्न थाल्छन् । अन्ततः मानवकल्याण मुक्ति र विश्वशान्तिको कामना गरिन्छ । यसरी बुद्धदर्शनमा बुद्ध, धर्म र संघलाई त्रिरत्नको रूपमा संस्मरण गर्ने गरिन्छ । त्रिरत्नको शरण पर्नुमा नै कल्याणदेखि चेतनशील जागृत मानवव्यक्तित्वहरू यसकालागि लागिपर्छन् ।

(भजन)

कीर्तिको बाटो

-योगवीरसिंह

मित्र हो, विश्वमा कीर्ति राख्ने भएमा स्वार्थ छोडी लाग्नु छ ॥

विश्वमा ठीक वा वेठीक हेर्ने कुरामा तर्क गर्दै जानु छ ।

सत्य साक्षी छ शाक्यमुनिको जीवन भो अनमोल ॥

मित्र हो, प्राणीको दुःख नाश गर्न जन्मभूमि र राज्य छोडी ।

त्यागे नारी आफ्नो प्यारी पनि यशोधरा सुकुमारी ॥

विश्वमा प्रेमको मूर्ति सुन्दर देह राहुल भद्र कुमार ।

मध्यरातमा छोडी गए जानेर मोह असार ॥

मित्र हो, राजभवनको सुख त्यागी गए निर्जन जंगल ।

ज्ञानमाला हेर्दा बुझ्छ, छोड्ने छ भय अभिमान ॥

अनुवादक- दिव्यरत्न तुलाधर

भिक्षु आनन्द मेत्तेय्य

—रत्नसुन्दर शाक्य

२० औं शताब्दीको शुरूमा, एशियाका विभिन्न देशहरूमा जस्तै यूरोपका विभिन्न देशहरूमा पनि बुद्ध-धर्मको पुनरुत्थान एवं शुरूवात भएको थियो जसमध्ये यूरोपको एक प्रमुख राष्ट्र इङ्ग्लैण्डमा यस धर्मको शुरूवात (भिक्षुवेषको रूपमा) गर्ने श्रेय भिक्षु आनन्द मेत्तेय्यलाई मानिन्छ ।

वहाँको जन्म ८ दिसम्बर १८७२ का दिन लण्डनको एक क्याथोलिक परिवारमा भएको थियो । वहाँका पिता विद्युत्-सम्बन्धी एक कुशल इन्जिनियर थिए । त्यसैले सुपुत्र “चार्ल्स हेनरी आलेन बेनेट” (*Charles Henry Allan Benet*) ले पनि बाल्यावस्थादेखि नै विज्ञानको शिक्षामा रूची लिँदै आउनु भएको थियो ।

यसको अतिरिक्त आलेन बेनेटले सानै उमेरदेखि धर्ममा पनि विशेष रूची लिँदै आएका थिए । अतः वहाँ अनेक धार्मिक संघ-संस्थाहरूमा पनि समावेश हुँदै आएका थिए जसमा एक प्रमुख संस्था थियो—“*Golden dawn*” ।

यसै बीच वहाँले एक दिन सर इडविन अर्नाल्ड (सन् १८३२-१९०४) द्वारा रचित “*Light of Asia*” नामक काव्यात्मक बुद्ध-जीवनी प्राप्त गर्नुभएको थियो जुन ग्रन्थको अध्ययनपश्चात् वहाँ बुद्ध-धर्ममा प्रभावित हुनुभयो— त्यसबेला वहाँको उमेर सिर्फ १८ वर्षको थियो ।

बुद्धधर्मप्रति वहाँको झुकाउ बढ्दै जानुको कारण वहाँ सन् १९०० मा श्रीलंका जानुभयो र रेवत स्थविरसँग पाली अध्ययन गर्नुभयो । ६ महिनाभित्र नै वहाँले पालीभाषाबाट सहजरूपले वार्तालाप गर्न सक्नुभयो ।

सन् १९०१ को जुलाई महिनामा, वहाँले सर्वप्रथम “चतुरार्य सत्य” विषय एक व्याख्यान “कोलम्बो”को एउटा लज (*Lodge*) मा दिनुभएको थियो जुन योजना “थियोसोफिकल सोसाइटी” को तर्फबाट भएको थियो ।

यसपछि त वहाँ प्रव्रजित जीवन बिताउने मनसाय लिई बर्माको अक्याब (*Akyab*) मा जानुभई आफ्नै जन्मदिनमा (८ दिसम्बर १९०१) श्रामणेर हुनुभयो र नयाँ नाम “मेत्तेय्य” पाउनुभयो ।

यसको ठीक ५ महिनापछि २१ मे १९०२ वैशाखपूर्णिमाका दिन ऊ. स्वे. व्या. सयादो (*Ven-Shwe Bya Sayadaw*) को उपाध्यायत्वमा उपसम्पन्न पनि हुनुभयो ।

उपसम्पन्न हुनुभएपछि वहाँ अक्याबबाट ‘रंगून’ प्रस्थान गर्नुभयो र “अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध संघ” (*International Buddhist Society*) को स्थापना गर्नु भई “*Buddhism*” नामक एक त्रैमासिक पत्रिकाको पनि सम्पादन एवं प्रकाशन गर्नुभयो ।

बर्माबाट वहाँ पुनः श्रीलंका फर्कनुभयो । श्रीलंकामा वहाँले अनेक विषयलाई लिएर यति प्रभाव-

शाली व्याख्यान दिनुभयो जसको कारण त्यस व्याख्यान दिएको ठाउँलाई "मेत्तेश्य हल" भनी नामकरण समेत गरियो ।

२३ अप्रिल १९०८ का दिन, बृटेनको निमित्त पहिलो धर्मदूतको रूपमा वहाँ इङ्ग्लैण्ड पुग्नुभयो । वहाँले लन्डनमा एक वर्षअगाडि गठन भएको "The Buddhist Society of Great Britain and Ireland" लाई गतिशील रूप दिई "The Buddhist Review" नामक पत्रिकाको प्रकाशन पनि शुरू गर्नुभयो ।

वहाँको स्वास्थ्य अति कमजोर थियो । जब वहाँ लण्डनबाट बर्मा फर्कनुभयो तब वहाँको स्वास्थ्यमा अस्वस्थता झन बढ्न गयो जसको कारणले गर्दा वहाँले अनिच्छा पूर्वक बर्मा छोड्न बाध्य भयो किनकि वहाँका डाक्टरहरूले वहाँलाई विशेष रूपमा स्वास्थ्योपचार गर्नको निमित्त अमेरीकाको क्यालिफोर्निया (California) जान सल्लाह दिनुभयो ।

अतः आफ्नो पित्तरोग (Gall-Stone) लाई शान्त पार्ने हेतुले भिक्षु आनन्द मेत्तेश्य प्रथम विश्वयुद्ध (सन् १९१४) शुरू हुनुअगाडि नै इङ्ग्लैण्ड पुग्नुभयो

र त्यहाँबाट क्यालिफोर्निया प्रस्थान गर्नुभयो ।

वहाँ बम रोगको पनि शिकार हुनुहुन्छ । वहाँले दुइपटक शल्यचिकित्सा (Operation) पनि गरिसक्नुभएको थियो । त्यसकारण वहाँ कमजोर थियो नै ।

वहाँको स्वास्थ्यमा केही सुधार हुनासाथ वहाँ लण्डन जानुभयो र विश्वयुद्ध भइरहेतापनि "The Buddhist Review" पत्रिका प्रकाशन गर्ने कार्यमा सक्दो योगदान दिँदै रहनुभएको थियो ।

वहाँले ग्रन्थ निर्माणकार्य पनि गर्नुभएको थियो । वहाँको प्रमुख ग्रन्थ "The religion of Burma" लाई मानिन्छ ।

वहाँको अन्य ग्रन्थ हो— "The wisdom of the Aryas"— जसको प्रकाशन ६ मार्च १९२३ का दिन भएको थियो ।

यसको ठीक ३ दिनपछि ९ मार्च १९२३ का दिन ग्रेट ब्रिटेनका निमित्त "महेन्द्र महास्थबिर" मानिएका 'भिक्षु आनन्द मेत्तेश्य' सदाको निमित्त यस संसारबाट बिदा हुनुभयो ।

केही जानकारी

—कम्बोडियामा हरेक नागरीकले एक पटक बौद्ध भिक्षु हुनुपर्छ ।

—अमेरीकामा एउटा राज्यको नाम गौतम बुद्धको नामबाट राखिएको छ जसलाई वातिमाले भनिन्छ ।

□संकलक—अनिर खतिवडा
धरान

भौतिकवादी बुद्ध र संस्कार

-पुरुष शाक्यवंश

विस्तार विस्तार नाचगान बन्द हुँदैगयो । सब कोठाहरूले त्यस केटीमाथि टोलाई हेरिरहे, हेरिरहे । केही छिनपछि केटीको अभिभावक आई हतपत त्यस केटीलाई लिएर गयो । केही छिन वातावरण सन्नाटा र सुन्सानले छायो । सन्नाटालाई भङ्गगरी एकपछि अर्का केटाहरूले आफ्नो आफ्नो त्यस केटीप्रति भएका भावहरू यसरी व्यक्त गरे -

पहिलो केटो- मध्यरातको सुनसान कार्तिक पूर्णमाको रातमा सियोको टुप्पामा रहेको प्वालसम्म पनि छर्लङ्ग देखनसक्ने जुनेलीरातमा डमसेटको सुरिलो आवाजमा एक समूह आफन्त साथीहरू मिली गीत गाई नाची आनन्द लिई मस्त भइरहेको बेलामा अकस्मात् एउटी अर्धनग्न केटी आई केहीपर डमसेटको सुरमा नाचिरहेको दृश्य देखेर मलाई कामतृष्णा उत्पन्न भयो, के गरौं के गरौं उकुस मुकुस भयो ।

दोश्रो केटो- त्यसो त होइन भाइ, त्यस केटीको त्यो लामो लामो फिँजिएको टल्कने केश ठूल-ठूला लाम्चो परेका आँखा, चिट्किक परेको अनुहार, सलक्क परेको नाक, पातलो कमर, अमलाकष इवाट्टु देखाइ त्यसको तसवीर बनाउने तृष्णा उत्पन्न भएर आयो ।

तेस्रो केटो- यस सुनसान रातमा हामी बाहेक यहाँ केवल चारैतिर अग्ला-अग्ला पर्वतहरू त्यसमाथि लामा लामा रूखहरू, ताराहरू र जुनेली जून वाहेक मुसासम्म पनि थिएन । यस्तो सुनसान अवस्थामा त्यस

आनन्दभूमि

अर्धनग्न केटीको रूप अकस्मात् देख्दा के ती भूत होइनन्? किचकन्या त होइनन्? भन्ने मनमा त्रास उत्पन्न भयो ।

चौथो केटा- यति सुन्दरी केटीको यो दशा देखेर प्राणीलाई श्रृष्टि गर्ने ब्रह्माको कठोरताप्रति क्रोध उत्पन्न भयो ।

यसरी केटाहरूले आफ्ना आफ्ना भावहरू बेला-बेगल प्रकट गरेको मा एउटा रहस्य हुनुपर्छ, कारण एउटै घटना एउटै दृश्य, एउटै स्थान, एकै व्यक्ति र एउटै समयमा घटेका घटनालाई प्रत्येक व्यक्तिले भिन्दाभिन्दै भावहरू व्यक्त गरे । यो किन र कसरी हुन गयो ? यसको उत्तर यौन मानिसभित्र अवस्थित "संस्कार" हो ।

संस्कार कहिले उत्पत्ति भयो यसको ठीक ठीक लेखाजोखा गर्न गाह्रो भएको मात्र नभई प्रायः असम्भव नै छ । त्यसकारण जुन बेलामा यस भूभागमा प्राणीहरूको सृजना भयो त्यसै बलालाई नै संस्कारको उत्पत्ति भएको मान्नु आवश्यक छ । प्राणीबाट संस्कार बन्छ र संस्कार-बाट प्राणी बन्छ । वैज्ञानिक विचारलाई आधार बनाउने हो भने आचार्य चार्ल्स डार्विनको विकासवादी सिद्धान्त (Charles Darwins evolution theory) र अरू प्रजाविद्हरूको विचार अनुसार यस पृथ्वीको भूभागमा प्राणीहरूको उत्पत्ति भएको साढे दुई करोड वर्ष भइसकेको अनुमान रहेको छ ।

बैदिक धर्म अनुसार वेदमा उल्लेख गरिएको "आत्मा" भित्रको अथाह सागरको गहिराइमा चर्लुम्ब

डुबिराखेको राग, द्वेष, मोह र प्रतिक्षण उत्पत्ति हुने र बिलाएरजाने 'संस्कार' सर्वप्रथम भगवान् बुद्धद्वारा घोर तपस्या गरी पत्तालगाउनु भएको एक अति महत्त्वपूर्ण तथा ठोस उपलब्धि हो । संस्कार तृष्णाको उपज हो । बौद्धधर्ममा संस्कारको अति महत्त्व छ । बौद्धधर्ममा आस्थाराखी निर्वाण लाभ गर्ने इच्छुक तथा अभिलषित व्यक्तिले बुद्धद्वारा पत्तालगाउनुभएको संस्कारलाई पुनः उत्पादन नै नहुने गरी सधैंको निम्ति छेदन गर्नु आवश्यक छ । संस्कार अनित्य छ केवल एकमात्र निर्वाण नित्य छ ।

संस्कार अनित्य छ । त्यसकारण यो दुःख हो । बौद्ध दर्शनमा संस्कारको आपनै एक विशेषता छ । संस्कार तृष्णा हो, तृष्णा नै संस्कार हो । जबसम्म तृष्णाको भावमात्र अवशेष रहन्छ तबसम्म पुनः जन्मलिनु आवश्यक छ र पुनः संस्कारको उत्पादन हुनु अनिवार्य छ । दुःखबाट सधैंको निम्ति मुक्त हुने निर्वाणलाभ गर्न सम्भव छैन । त्यसकारण बौद्धधर्म बोध गर्न संस्कार, संस्कारसँग निकटतम सम्बन्ध भएको जस्तो आत्मा, पञ्चस्कन्ध र पुद्गलवादको राम्रोज्ञान हुनु अति आवश्यक छ । उक्त विषयसँग सम्बन्ध भएको मूलग्रन्थहरू प्रायः पाली र संस्कृतमा लेख्ने गरेको कारणले उक्त ग्रन्थ उपलब्ध गर्न गाह्रोमात्र भएको नभै त्यस ग्रन्थको भाषा-सम्म पनि बुझ्न जनसाधारणलाई गाह्रो र असक्षम हुनु परेको छ । भाग्यबश आज उक्त ग्रन्थहरूको सम्बन्धमा पश्चिमी विद्वान्हरू, भारतीय विद्वान्हरू र नेपाली विद्वान्हरूले समेत रची लिई विशेष अध्ययन गरी विभिन्न पुस्तकहरू लेखेको कारणले खास मूलग्रन्थहरू अभाव र भाषाको कठिनाई भएपनि तीविद्वान्हरूका किताबहरूबाट आवश्यक ज्ञान हासिल गर्न सक्ने अवस्थामा छ । यो

लेख पनि उक्त पुस्तकहरूमा आधारित छ ।

“आत्मा” सर्वप्रथम वेदमा उल्लेख गरेको अति महत्त्वको एक विषय हो । त्यसबेला आत्मा भन्नाले प्राण भन्ने अर्थ जनाउँथ्यो । बुद्ध र बुद्धवादका लेखक ऊ. ए. माउंको कथन अनुसार उपनिषदाचार्यहरूले त्यस “आत्मा” शब्दलाई यसरी वक्त गरेका छन् । “आत्मा” सजिव निर्जीव समस्त सत्त्वको मूलसार यथार्थ परमार्थ धातु भएर आत्मा बाहेक अन्य विषयहरू खालि असार सतहमाथिको मायामात्र हुन् । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने आत्मा यथार्थ असंस्कृत महान् अमृतधातु कहलाइने ब्रह्मा हो । मानिसमध्येमा राम्रो नराम्रोलाई विभाजन गरी जान्ने बुझ्ने शक्ति बीज, सर्वोत्तम सर्वश्रेष्ठ स्थितिमा, पुनः सन्ने शक्तिबीज रही त्यस शक्तिबीज अन्तर्निहित भई बस्ने आत्मा नित्य, ध्रुव एवं परमार्थ धातु हो ।

उपनिषदाचार्यहरूको यस आत्माको परिभाषा बौद्धहरूलाई मान्य हुन सकेन । तसर्थ दोस्रो संगायन-पछि विभाजन भएका सबै १८ बौद्ध सम्प्रदायहरूले उक्त परिभाषालाई एकै स्वरले विरोध गरे । यस विरोधको मुख्य स्रोतको रूपमा भगवान् बुद्धद्वारा भिक्षुहरूलाई दिनु-भएको यस पञ्चस्कन्ध नै आधार हो । यो देशना यस प्रकारको छ—

“भिक्षुहरूको रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान भनेको पञ्चस्कन्ध आत्मा होइन । यो पञ्चस्कन्ध-लाई यस्तो होस् वा यस्तो नहोस् भनी व्यवस्था गर्न सकिन्न । पञ्चस्कन्ध अनित्य छ । अनित्य अस्थिर भयको कारणले यो दुःख हो । अनित्य दुःख, विपरिणाम स्वभाव भएको पञ्चस्कन्धलाई मेरो सम्पत्ति हो, मूहं, मेरो आत्मा

हो भनी भाविता र दर्शन गरिन्न । अतीत, अनागत, वर्तमान, अध्यात्मिक, बाह्य स्थूल, सूक्ष्म, हीन, प्रणीत, दूर र समीप भएका सम्पूर्ण पञ्चस्कन्धलाई यो मेरो सम्पत्ति होइन, म होइन, मेरो आत्मा होइन भनी यथाभूत रूपमा प्रज्ञाद्वारा भाविता र दर्शन गर्नुपर्दछ ।” (विनयपिटक महावग्गपालि यस परिभाषाबाट पञ्चस्कन्धमा आत्मा नभएको देखाउँछ तर आत्मा छ वा छैन भन्ने विषय प्रष्ट दर्शाए जस्तो देखिन्न । तसर्थ आत्मा सम्बन्धमा भगवान् बुद्धको राय व्यक्त गरी लेखनुभएको पश्चिमी प्रज्ञाविद् ई. जे. थोमस (E. J. Thomous) को विचार यहाँ उद्धृत गर्छु ।

यहाँ भन्नुहुन्छ “भगवान् बुद्ध स्वयंले आत्मा नभएको कुरा सुनिश्चित रूपमा उपदेश गर्नुभएको थियो भनी हामी भन्न सक्दैनौं; तर नाम-रूप धर्म पञ्चस्कन्ध विषय सम्बन्धी पिटकमा आएका कुराहरूलाई आधार मानी भगवान् बुद्धको विचारधारा अनुरूप आत्मा छैन भनी धारणा राख्न सकिन्छ ।” E. J. Thomous “History of Buddhist Thought” यस “आत्मा” सम्बन्धमा भगवान् बुद्धद्वारा व्यक्त गर्नुभएको विचार व्यक्त गर्ने महायानी आचार्य नागार्जुनको विचार पनि यहाँ प्रस्तुत गर्दा बुद्धको विचार बढी प्रष्ट हुनेछ ।

नागार्जुन भन्नु हुन्छ “भगवान् बुद्धले नास्तिकवाद र शाश्वतवादलाई तिरस्कार गर्न चाहनुभएको ले कहिले काहीँ आत्मवादलाई उपदेश गरे, कहिले काहीँ अनात्मवादलाई उपदेश गरे तर अनात्मवाद नै सही बुद्धवाद हो । यो वाद सम्झनु र बुझ्नु गाह्रो छ । भगवान् बुद्धले अनात्मवादलाई प्रज्ञावान् र मनोवृत्ति बीज कमजोर र हीन भएका को निमित्त उद्देश्य गरी उपदेश गर्नुभएको होइन किनकि ती व्यक्तिहरूले त्यो धर्म सुन्नुपर्दा अवश्य

नास्तिकवादमा प्रवेश गरी विश्वास गर्नेछन् भनी लेखेको छ । (“Yamakini Sofen” System of Buddhist Thought)

भगवान् बुद्धले “आत्मा” सम्बन्धमा के भन्न चाहनुभएको छ त्यस सम्बन्धमा विभिन्न आचार्यहरूका विभिन्न विचारहरू छन् । त्यसकारण भगवान् बुद्धले अनात्मवाद नै देशना गर्नुभएको हो भनी ठोकुवा गर्नु उचित होइन । भगवान् बुद्धद्वारा उल्लेख गर्नुभएको पञ्चस्कन्धको उपदेश अनात्मवाद नै हो भनी तर्क प्रस्तुत गर्नुभएको बजीरा स्थविराको विचार पनि यहाँ समावेश गर्दा बढी प्रष्ट हुनेछ । यो एक घटनाको रूपमा छ ।

एक समय मारदेवले कसले सत्त्व हो निर्माण गर्ने छ भन्ने प्रश्न सोध्नुभयो । बजीरा स्थविराले जवाफ दिनुभयो, “तिमीले कुन विषयलाई सत्त्व भनी विश्वास र आसक्ति राख्छौ ? यो नाम-रूप धर्ममात्र संस्कारपुञ्ज हो । यस पुञ्जभित्र संस्कारलाई खोजी गरेर पाइने उदाहरणको रूपमा— चक्का, ईषा र धुरी आदि जोडिएको चीजबस्तुलाई रथ भनी व्यवहार गरिन्छ । त्यसरी नै पञ्चस्कन्ध नाम-रूप धर्म रहँदा सत्त्व भनी व्यवहार गरिन्छ । त्यसरी न पञ्चस्कन्ध नायका धर्म रहँदा सत्त्व भनी व्यवहार सम्पत्ति हुन्छ । बुद्ध र बुद्धवादको लेखक ऊ. ए. माउं को भनाइ अनुसार यस बजीरा स्थविराको कथन पालि पिटकमा अति प्रख्यात छ र भगवान् बुद्धको निर्वाणपछि आत्मालाई तिरस्कार गर्नुपरेमा आचार्यहरूले यस बजीरा स्थविराको कथन उद्धृत गर्ने गरेको पाइन्छ । पञ्चस्कन्धमा आस्था नभएको कथन आयुष्मान् बुद्धघोष शेरवादी आचार्यहरू र नागार्जुन आदि महायानी आचार्यहरूका अटकथाहरूमा मात्र सर्वप्रथम प्रकटरूपमा देखापरेको । तसर्थ हामीले विचार गर्नु के छ भने पञ्च-

स्कन्ध आत्मा होइन भन्ने कुरालाई आधार बनाई परमार्थ हिसाबले पुद्गल सत्त्वमा आत्मा छैन भन्ने कुरा ठोकुवा गर्ने उचित छ वा छैन भन्ने प्रश्न हो ।

(ऊ. एः माउं, बुद्ध र बुद्धवाद)

यस अति गहने विषयको प्रश्न सम्बन्धमा विचार गर्दा बौद्ध सम्प्रदायभित्र परी आत्मभाव नै भए जस्तै विचार गर्ने अरू सम्प्रदायहरू पनि छन् । ती सम्प्रदायहरूलाई पनि यहाँ प्रस्तुत गर्नु अति आवश्यक ठान्दछु । यसमध्ये सर्वप्रथम महायानभित्रको अति चर्चित योगाचार विज्ञानवाद पनि एउटा हो । यस विज्ञानवादले आत्मा सम्बन्धमा एउटा नयाँ आलयविज्ञानको बल्पना गरेको छ । यस विज्ञानवादीहरूको भनाइ अनुसार 'मानिसले आफूले जे जति कर्मको जति पनि क्लेश धर्मका बीजहरू छन् ती सबै यस 'आलयमा रहन्छ । यही बीजहरू नै संस्कारको रूपमा वर्तमान जीवन लक्षित भइरहन्छ । यो मानिसले गरेको कर्म अनुसार

परिवर्तन भइरहन्छ । (नरेन्द्रदेव "बौद्धधर्म दर्शन") यस कथन अनुसार मानिसको संस्कारभित्र 'आत्मा' लुकिराखेको झलक देखाउँछ ।

पुद्गलवाद ईसापूर्व तृतीय शताब्दीमा संगायन आरूढ हुनुभन्दा अगाडि नै प्रादुर्भाव भएको एक बौद्ध सम्प्रदाय हो । यस सम्प्रदायले उपनिषद्वादीहरूले परिकल्पना गरेको आत्मालाई पूर्ण रूपमा अस्वीकार अवश्य गरेका छन् तर अरू बौद्धहरूले पनि जुन रूपमा पञ्चस्कन्धलाई अनात्मवाद नै हो भनी जसरी ठोकुवा गरेका छन् त्यो रूपमा स्वीकार गर्न यस सम्प्रदाय तयार छैन । यस सम्प्रदायका दृढ विश्वास छ कि मुख्य सत्व 'आत्मा' होइन र नामरूपमात्र भएको अनात्मा पनि होइन र नामरूप बाहेक अरू विशिष्ट एक पदार्थ छ त्यो हो पुद्गल । यस कथन अनुसार पुद्गलमा 'आत्मा' को अवशेष भएको आभाष हुन्छ । (क्रमशः)

केही जानकारी

--संसारभरमा भगवान् गौतम बुद्धको मूर्तिको संख्या सर्वाधिक छ । तीन विशाल मूर्तिहरू श्रीलंकाको अनुराधपुरमा, म्यानमार (बर्मा) को पगानमा र थाइलैण्डको सुकोथाईमा छ ।

--थाइलैण्डमा बुद्धपूर्णिमा (वैशाखपूर्णिमा) लाई 'विशाख पूजा' भनिन्छ ।

संकलक- अनिर खतिवडा
धरान

The Story of Truth

-Ganesh Mali

Once upon a time, in the old golden days, there was a country where Truth was as plenty as the sands of a river. And nobody bothered about truth. People played with Truth, loved with Truth, danced with Truth, lived happily with Truth and died with Truth.

In that happy country there lived an old couple. They were farmers by profession. They had no children. They were not very rich, but they lived as happily as all others.

Then one day suddenly occurred to the old man that he knew practically nothing. He wanted to go deeper and deeper into things than they really are. And he began to ask questions to himself; "why is all this? Oh How is all this? What is all this? ! I know nothing ! I know nothing !" Seeing that nobody bothered like him he kept these things secretly to himself. years went by. At last, one day, he could contain it no longer, He decided to break the matter to his wife. One sleepless

night, he gathered courage, and said to her: "Oh, darling ! it occurs to be that I know nothing ! I am embedded with ignorance. What is all this ? Why is all this ? How is all this ? I do not know ! These questions keep me haunted all the time ! I could not be happy any more !"

His wife was horrified. She remained speechless for a moment. She felt she could not understand him. Then she shouted: "shut up ! you old fool ! and go to bed !" She herself tried to sleep but then it occurred to her that she too know nothing ! Why is the sun hot ? Why do the stars shine ? What is life and death ? What am I ? What will happen after death ? hundreds of questions came to her mind like waves of clouds in the sky. She could not sleep' she just pretended to sleep !

So next morning, she gathered courage and said to her husband ' , Oh, dear ! After all you are right ! We do not

know anything ! but what can we do how ?" So they counselled each other about what could be done. A few days went by. At last, the man said, "well ! Nobody here seems to about Truth. So if we break this news to other they might think that we have gone crazy ! And there is none here who can help us. So let us go out quietly from here and look for some one who knows. We may luckily find some one who knows may he in some other countries !"

So, one day, they set out a long journey carrying with them whatever little valuables they had. They crossed the border of their happy little country, and went out into the wilderness in the hope of finding someone who knows everything.

So they went on and on, until at last, one day, they discovered that somebody was stalking them from behind. They were a little bit afraid, but it was their own shadows. "Never mind!" said the man, "let us go !" they went on for a while thinking about their problem, and then they felt that some one was really behind them. They loo-

ked behind. Yes, it was their own shadows, but now it soon assumed the form of a queary little manlike figure!! Doubt was written on its brows. Then, before their very eyes, the first apparition melted away and on its place stood a seemingly bright and witty smiling gigantic figure ! The couple was awestruck. They could not even move ! They didn't even blink their wide open eyes. Then the witty figure said; "Do not be afraid dear pilgrims ! I am the one who knows !" The couple knew that was the end of their journey. They mustered up courage to question that bright witty figure "If so, please tell us what is the Truth"

The witty figure grinned broadly. He said nothing but pointed toward the horizon. Beyond the univers !, As he pointed, he assumed a huge powerful form as mighty as the forces of nature. "But we cannot see anything there" said the terrified couple "Let there be light !" thundered back the figure. And in a moment the couple felt that that everything vanished into nothing ! Everything, the sun, the earth and even their bodies vanished into nothing ! Only the light was there in the horizon. "I am

the one who knows !" thundering sound came from the light.

In a moment, the couple found themselves standing on the solid earth as before. But the witty figure was gone and there was their own shadows behind them.

The dismayed couple looked at each other for a while. "Now we know" said the wife. "that there is someone who knows the truth" Let us go and break this news to others. There will be some who will believe us." "yes, let us go back now." rejoined the man.

After some days, when they reached their home, friends and relatives gathered around them, wondering where they have been for so many days. After some usual greeting, the couple broke out the news. "Listen, folks !" said the man "we have found the truth! Greater than earth and heavens, there is some one who knows everything ! We do not know anything ! Do we ? What are the stars ? what is this universe ? Why are they here? Who is running the universe ? What is life and death ? We

do not know anything ! But there is some one who knows ! Beyond earth, beyond skies, beyond nature,. There is one who knows. The light beyond horizons ! We have found here ! The people wondered, and they believed him. Soon, the darkness of ignorance descended on the people. The couple was honoured as their benefactors. After their death. A temple was built in their honour and their idols were kept in the temple for worship.

Now, it is said that, there was a deaf man in the country who could not hear the news of the old couple. For him. Truth was as plenty as the sand of the river. He played with truth and lived in Truth, as happily as ever. People looked at him in horror and thought he must be crazy.

As for the truth, there came out, now and then, in that country a few poor fellows who would clam that they had seen a glimps of the light of Truth! And they were held with respect. As for the rest of the people, the happy days in Truth were gone for ever !

मंगलकामना

- भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर

श्रद्धा मनं थन, क्षीपिं सकलें ।
बुद्धपूजा यायेत, जुयाचवना ॥

मनुष्य जन्मथ्व, अहो भाग्य खः ।
बुद्धया शरण, काये दुगु स्व ॥

पासापि सकलें, मुना चवना थौं ।
दान शील, भावनां ईव्यः हनाः ॥

छुं मदु सार, थ्व थन जगतय् ।
ज्ञानं बिचाः यानास्व, फुकक अनित्य।।

गुलि वल, गुलि वन, थ्व संसारय् ।
ल्याःचाः मदु थन, सार धर्म हे ॥

जीवन दतले, बुद्धया शरणय् ।
धर्मया शरणय्, संघया शरणय् ॥

वनाचवने झी, जीवन दतले ।
सकलया मंगल, कामना याये ॥

चिरिकबाःगु नुगः

-लक्ष्मी श्रेष्ठ

चिरिक बाःगु नुगः घानाः
खं छता ज्या छतापि
मनूतय् ऊवलय् दनाः
वया छि भगवन्
छःपिंगु विहार मालाः ।

अन्याय अत्याचार ल्वापुख्यापु
शोषण व दमनया दथुइ लाःगु
थ्व जीवन ज्वनावया जि भगवन्,
छःपिंगु विहार मालाः ।

थ्यंकेमफु जि छःपिंगु विहारतक
ताजक तुनाः गुलि तुने थन झन् फन्
पवसाह्वथे जुल
बिचाः फुक लिक्कुं वन ।

लिकुंगु बिचाः थ्वपूगु नुगः
घानावया जि भगवन्,
छःपिंगु विहार मालाः ।

ह्वेनसांगया यात्रावृत्तान्त्य् थेरवाद

- भिक्षु सुदर्शन

ह्वेनसांगया यात्रावृत्तान्त्य् नालंदाय् मौदग-
त्यानया गां, राजगृह जीवकया विहारय् स्तूप अले
महाकश्यपया नेतृत्वय् संगायनाया प्रसंग्य् आनन्द महा-
स्थविर अर्हत मज्जनिगुलिं थन च्वनाः धर्मं व संघं दूषित
याये मत्यःनि धकाः धायेवं संवेग कयाः अर्हतं जुया
बिज्याःगु खंया नं चर्चा जुयाच्चंगु दु । संगायनाय्
आनन्द महास्थविरपाखे सूत्रया अले उपालि महास्थविर
पाखे विनय पिटकया संगायना जूगु वर्णन पालिवाड-
मयया वर्णन थें खः । संगायनालिपा “पीतो” ताड
पत्रय् च्वयाः भिक्षुपित इनाब्भूगु वर्णन धाःसा पालि
परम्परा कथं थुबलय् मखु, श्रीलंकाया जूजु बट्टगामिनीया
पालय् तिति जूवड । ह्वेनसांगया यात्राविवरण कथं
महाकश्यपया संगायनय् दुती मखंयि आपालं भिक्षुपि मुनाः
अलग सूत्र, विनय, अभिधर्म, संयुक्त व धारणी पिटकया
संकलन यात । थुमित हे महासांघिक धाइ ।

ह्वेनसांगं धयातःगु दु, हिरण्यजनपदय् १० गू
संघाराम दु, अले अन दुपि ४००० भिक्षुपि थेरवादया
अध्ययन याइपि खः । थुपि सर्वास्तिवादीया अनुयायीपि
खः । थन सर्वास्तिवादी निकायया तथागत गुप्त व
शान्तिंसह धयापि निह्ण विद्वान् भिक्षुपि दुगु जुयाच्चन ।
थन हे दक्षिण च्वनाः ह्वेनसांगं विभाषा व न्यायानुसार
शास्त्रादि अध्ययन यात ।

थनं गंगानदीया दक्षिणतटं पूर्व स्वयाः ३०० ली

वनेनं चंपाजनपदय् ह्वेनसांगं थ्यन । थन अबलय् १० गू
संघारामय् ३०० थेरवादी भिक्षुपि दुगु खः । चु न फ
तन न (पुण्डुवर्धन) या १२ गू संघारामय् धाःसा ३००
भिक्षुपि दुपि स्थविरवाद व महायानया अनुयायीपि जुया
च्चन । हानं कि लो न सु फ ल न (कर्णसुवर्णय्) १० गू
संगारामय् सम्मतीय निकायया स्वविरवादी भिक्षुपि व
उपासक उपासिकापि दु । थन लिबक च्वंगु निगू
विहारया भिक्षुपिसं दुरू व नौनि हे मन । इमित
देवदत्तया परम्परायापि धाइगु जुयाच्चन । थनं दक्षिण्य
समस्तरजनपदय् २० गू संघाराम दु । अन च्वंयि
भिक्षुपि थेर-निकाययापि जुयाच्चन । ह्वेनसांगया
अभिप्राय शायद शुद्ध थेरवाद नापं खः । थन प्रतिचा
उखे च्वंगु छगू संघारामय् ८ फूट तःधीह्य वंचु-वाउं-
ह्याउं रंग ल्वाकज्याःगु ल्वहंया बांलाःगु बुद्धमूर्ति छगू
दु ।

ह्वेनसांगं ताअलिपि जनपदय् थ्यंबलय् समुद्र
सिथय् १० गू संघारामय् १००० भिक्षुपि दुगु जुया
च्चन । समुद्र दथुइ दुगु सिंहलदेशय् स्थविर निकायया
धात्थें धात्थेंपि विद्वान्पि भिक्षुपि दु धकाः दक्षिण-पूर्व
समुद्रयात्रा सःति धकाः यात्रावृत्तान्त्य् च्वयातःगु दु ।
सिंह मां मनुष्य ब्रांया संतानया कारणं सिंहल धाःगु व
सिंहल धयाह्य मनुखं राक्षशत ह्याःतय् कयाः देशवृद्धि
याःगुलि सिंहलदेश धाःगु नितानि लोक बाखं नं यात्रा-
वृत्तान्त्य् उल्लेख जुयाच्चंगु दु । थन ह्यापा बुद्धधर्मं

मदु । अशोकया चीधीह्य किञ्जा (काय्) महेन्द्र प्रव्रजित
जुयावया थन धर्मयाःगु इतिहास न्ह्यथन, अबलय् अन
१०० संघाराम दु । १००० भिक्षुपि दुगु जुयाच्चन । थुपि
१००० भिक्षुपिसं थेर निकाययापि जूसां थुमिसं महायान
नं स्यू ।

दन्त-स्तूपया च्वकाय् च्वंगु रतन आकाश सफा
बलय् इवाल्ल थी । श्रीलंकां दक्षिण-पश्चिम थुखे को मु तो
(कोन्पोब) हानं थुखे कालिग जनपद दु । कालिग्य १०
गू संघाराम्य् थेर निकायया ५०० भिक्षुपि दुगु खँ यात्रा
वृत्तान्त्य् उल्लेख जुयाच्चंगु दु । थनं नं उत्तर-पश्चिम्य्
दक्षिण कोशल्य् च्वपि १०० संघाराम्य् १०,०००
भिक्षुपि धाःसा छु निकाययापि खः स्पष्ट मजू । धान्यकट-
क्य् ह्वेनसांगं सुभूति य सूर्य धयापि निह्य महासांगिक
निकाययापि त्रिपिटकया व्याख्यानं पारंगतपि भिक्षुपि नाप
लात । थन तःलामछि च्वनाः ह्वेनसांगं मूल अभिधर्मया
अध्ययन यात । अले इमिसं थःपिसं ह्वेनसांगया पाखें
महायानग्रन्थया अध्ययन यात । कि न ना पो लो
(कोकणपुर) या १०० गू संघाराम्य् दुपि भिक्षुपि
थेरवादी व महायानयापि जुयाच्चन । महाराष्ट्र्य् दुगु
१०० गू संघारामया ५००० भिक्षुपि नं निगुलि यानयापि
खः । मो ला णे (मालब) जनपद ललितकलाय् साप
प्रेम दुपिनिगु जनपद जुयाच्चन । थनया १०० गू
संघाराम्य् स्थविरवादया २०,००० भिक्षुपि दु । थन
“अहिंसा” धर्म पालन यायेगु जुजुया आशा कथं सल व
किसियात त्वंकीगु लख्य् की तकं मसीमा धकाः होश

तइगु जुयाच्चन । थनं लिहां वनेगु लंपुइ कीवा जुना
फ ला पी (बलसभी) जनपद थ्यंबलय् १०० संघाराम्य्
सम्मितिय निकाययापि थेरवादी भिक्षुपि दु धकाः यात्रा
वृत्तान्त्य् च्वयातल । थनयाहा जुजुं दैय्दसँ संघापित
आगमन यानाः न्ह्यन्हृतक सकल भिक्षुपित आदरपूर्वक
भोजन परिस्कार व धन दान याइगु जुयाच्चन । पो ला
स्ली (फारस) य् निगू वा स्वंगू संघाराम्य् सच्छिति
थेरवाद मान्य् याइपि भिक्षुपि दु । थुगु देशया राजधानी
बुद्धयागु भिक्षापात्र दु । फोलिन राज्यया अधिन छगू स्त्री
राज्य्य् मिसात हे जक दइगु अले फोलिनया जुजुं अन
इमि सहवास यायेत मिस्त्य् छ्वइगु, मिजपि जन्म जूसा
पालन याइ मखुगु अद्भुतगु खँ वृत्तान्त्य् दु ।

ह्वेनसांगया यात्रावृत्तान्त्य् गन छु इलय् तक
थेरनिकाय स्थविरवादया विविध प्रभाव दु स्पष्ट हे जू ।
लिसें बौद्ध तीर्थस्थलया क्रम्य् ऐतिहासिक थाय् ह्यसीका
तःगु नं आयाः यानाः पालि वर्णनलिसे अण्व स्वापू दुगु
जुयाच्चन । यात्रावृत्तान्त्य् विभिन्न प्रकारया हागस,
हागसया जीवन्य् यथार्थ्य् परिवर्तन जुइगु, आपत
अवस्थाय् अवलोकितेश्वररादि स्मरण याइगु प्रकरणं व
विभिन्न संघाराम्य् महायानी भिक्षुपि दुगु वर्णन धाःसाः
महायान धर्मया बार्य् संस्कृतिबारे सीके थुइकेत तःधंगु
स्रोत साधन जू । प्रस्तुत रचना थेरवाद, धर्म व
संस्कृतिया दृष्टि संक्षिप्तं परिचर्चा यानागु मात्र खः ।

सुभाषित रतन

पण्डितजनपिके केवल गुन हे जक खने दे । उकि द्रलंढः मूर्खपि मनुत सिब्य् छह्य हे जक विद्वानह्य
मनु हे श्रेष्ठ उबी ।

भवचक्र्य् दुम्ह जि

(मालिनी छन्द)

—सुवर्ण शाक्य

(च्युमि).

सुखदुख भवचक्र्य् स्वांजुयाज्वी जि धैम्ह
परवशजक हे थौं भिगु थासय् मलाःम्ह ।
मनजक कुतुवंकाः दुंगु छैय्सं च्वनाम्ह
गुन दुगु गति तंकाः छुं मखं छुं मथूम्ह ॥
गुलि वल थुगु थासय् सो वनाचवं अथे हे
जिगु जिगुजक धाधां वंगु तोताः अथे हे ।
गुलिसित थन जि नं थःधकाः भाःपियागु
खुरूखुरू जि हे इस्त दीपय् यनागु ॥
वइतिनि जिगु नं पाः आः थथे हे मवःसां
थन थुगु धरती जि गोन्हु स्वानाच्वनेगु ।
थुगु इल जिगु लागी स्नेहया स्वां पियेगु
तन मन धन फुक्कं भिगु भिथाय् छयलेगु ॥
जलचर थलचारी देवदेवादि धाःपि
गुलि दु गन मखंसां इस्त छाय् थें हनाज्वी ।
यचुगु पिचुगु बोधिज्ञान लाभं पिलूम्ह
सुगतवर दयां नं वैत लोमं गुजोम्ह ॥

बुद्ध छम्ह वैज्ञानिक नं खः

--पूर्णकाजी ताम्राकार

दुःख फूका: विश्व शान्तिया साम्राज्य स्वनेत संक्षिप्त्य कुगाःगु न्याता शील पालन याये माःगु थुयेकल । संसारय असंख्य मनूत दु । छम्ह छम्ह दत्तले सकसितं लयतायेके थाकु । उकिं अल्पमतयात हेला मयासे बहुमतयात अपालं मान्यता बियाः बहुजन हिताय बहुजन सुखायया लंपु ज्वन । अन्न श्वयासिकं चव्य मनूतयगु शील क्वातुकायंकेत आर्यअष्टाङ्गिकमार्गया आवश्यकता नं खंकल ।

थःगु भाग्यया थःहे विधाता जूये माःगु वाःचा-येकल । कतःया भरय च्वन धायेव कतकं ग्वाहालि मयाइ बलय ग्वाहालि हे यायेमाः धयागु कर मदुगलि थम्हुं दुःख सियेमाले फु । उकिं थःगु तृति च्याः थःगु भाग्य दयेके माःगु तसकं भितायेकल । चीमि जूयेगु थें न्याःगु श्व लोक्य अभिशाप छुं मदु । थुंकिं मभिगु लैय् न्छयाः मनूतयत अनिष्टजक मख् अक्षम्य अपराधतकं यायेगुली बाध्य यायेफु ।

बुद्ध नेपालय बगू खःसां वसपोलया कर्मभूमि भारत जल । वैज्ञानिक दृष्टिं विश्वशान्तिया निरिति अपूर्वं नक्सां ज्या छयलेत सिद्ध व सफल जूगु वसपोलया सारगर्भित उपदेशपूर्ण शुभ सन्देश थौंतक विश्वया कुंकुलामय न्यनाः प्रचार प्रसार ज्याः वनाच्वन । थनं निसें वसपोल बुद्ध नेपाः, भारत व एशियायाम्ह जक मख् अन्तर्राष्ट्रिय महामानव जुयाः अतिकं नां जायावयाच्वन । छम्ह मनू मभि जुयाः पिहां वयेवं विश्व हे धूसकूत

जुइक स्यंके फइ । अले हानं थुजोम्ह छम्ह भिम्ह मनूया अस्त्विर्भाव जुये मात्रं वयागु सत्कर्मया प्रभावं उन्नति व विकासयात उच्च शिखरय थ्यंके फइगु स्वाभाविक नं जुये फु । शास्त्रय च्वयातल धायेवं, ततःधंपिं प्रकाण्ड विद्वान्पिसं धाल धायेवं वा जि हे थम्हुं (बुद्धं) धाल धायेवं तुं धालखँय् मवसे लुं कःमि कसी लुं चुलाः जाँचय् याइ थें थःगु अनुभूतिया लिधँसाय प्रमाणित जूसतिनि जक न्हागु ज्याखँय् पत्याः यायेमाः । मखुसा थःम्हसिनं मयायेगु व मफुगु ज्या कर्पित जक या धकाः अन्हय् यानाः उपदेश बिउ जुयेग तसकं मजिउ व मलो । भिगु ज्याखँ यायेत सुं खनाः ग्याये म्वः, सुयातं छयाये नं मदु ।

बुद्धं थःगु जिउनिइ सफू च्वयाथकाबिज्याःगु मदु । वसपोलयागु उपदेशजाःगु त्रिपिटक थः शिष्यापि आनन्द, सारिपुत्र व मौद्गल्यायन आदिपिसं न्यनातःगु बुद्धवचनामत् छथाय मुंकाः हनेगु कुतलं तःकोमछि संगायना यानाः प्रस्तुत यानातःगु खः । भौतिक व आध्यात्मिक दृष्टि वसपोलया सारपूर्ण दर्शनं जाःगु बौद्ध साहित्य व वाङ्मय उबलेनिसें थौंया वैज्ञानिक युग्य तकं च्वन्हाणाः पाय्छि जुयेक ल्यनावयाच्वंगु खने दु । उकिं बुद्धधर्मय अन्धविश्वास व अन्धभक्तियात थाय् बियातःगु सुनानं गनं खंके फइमखु । उबलय समाज्य व्याप्त जुयाच्वंगु भिगुनं जाःगु संस्कृतिजक तोताः मेगु ह्याक्क विकृति वसपोलं बुद्धत्व प्राप्ति धुंकाः

कथहनं न्हंकाच्छयेगु दृढ संकल्प यानाबिज्यात । अनीश्वर-
वादी व अनात्मवादी धाइ ल्हाइ धकाः सिध्यापूणं
लोकभययागु छत्ति चिउताः मतसे उगु पुलां इलनिसें
थौक दुग्धं हा कयाः पत्याःयानावयाचवंगु ईश्वर व
आत्माया अस्तित्वय् हां नापं ल्यहे थनाः चंदक पाला
च्छयेगु अदभ्य साहस कयनाबिज्यात । विकासया ल्यं
कथं पंगलः जुयाचवंगु जातपात, रंगभेद, थियेत्यः
मत्यः इत्यादि फुक्क दुर्गुण हाकुतिनाः चियेकाच्छयेत
लिफः मस्वसे न्ह्याज्यानाबिज्यात । वसपोलं वैज्ञानिक
दृष्टि ज्याख्यले मदुगु अले अन्धविश्वासं जायाचवंगु
आपालं पुलां पुलांगु म्वाःमदुगु रीतिथितिया घोर खण्डन
मण्डन यानाबिज्यात, गुकि यानाः मानवमात्रया श्रम व
शक्ति अपालं सिर्ति बनाचवंगु खः ।

खः थुकी छुं सन्देह मदु कि बुद्ध छम्ह वैज्ञानिक
हे खः । वसपोलं ध्यानय् च्वनाः चिन्तन मनन यायां
थःगु मनोबलं आपालं आपाः वैज्ञानिक तरिका लुयेकाः
थःगु उपदेशपाखं प्रचार प्रसार यानाबिज्यात । भौतिक
व आध्यात्मिक दृष्टि वसपोलं वैज्ञानिक खयां नं वसपोल-
यागु वैज्ञानिक ख्यं व ज्याय् पानाचवंगु झीसं खंके फइ ।
वसपोलं आध्यात्मिकता व नैतिकतापाखे जक थःगु
वैज्ञानिक खं विशेष छचलाबिज्यात । थौकन्हय्यापि
वैज्ञानिकतय्सं थें उबलय् वसपोलया जिउनिइ वसपोलयात
गुबलें हे थःगु अनुभवया लिधँसाय् (*Experimental
basis*) ज्यासलय् (*In the Laboratory*) परीक्षा
यानास्वयेगु ज्या यायेत इलं हे मबिउनि । उकि वसपोलं
वैज्ञानिक खंयात तोताः वैज्ञानिक ज्यायात बःबिपे
मखन । उकि वसपोलया पालंय् रेल, लःखः, फय्खः,
ग्रामोफोन, टेलिफोन, बाइस्कोप, टेलेस्कोप, रेडियो,
टी. भी, रकेट, क्षेप्यास्त्र, क्यालकुलेटर व कम्प्यूटर आदि
इञ्जिन, मिसीन व सामानया आविष्कारयासे औद्योगिक

क्रान्ति ह्ये मलात । विहास यायेत लिपा पुस्तां पुस्ता-
यापि वैज्ञानिकपिनिगु छता छता निता निता प्राविधिक
ज्याख्यं सफलता प्राप्त यासे तँसा तनायंकुयंकुं आखिर
छगु अपूर्व व अमूल्य यन्त्र दयेके फत धाये माल ।
आर्थिक दृष्टि उथल पुथल जुयेके मफुसां वसपोलं थःगु
जिउनिइ न्हापा मुनानं गुबलेंमयाःनि कथं हलचल ह्याः
वैज्ञानिक दृष्टि विवाः यायेगु वैचारिक क्रान्ति धाःसा
ह्येगुली सफल अवश्य जुयाबिज्यात । भौतिकताया सिकं
नैतिकता भिकेगु आध्यात्मिकतापाखे जक आपालं ध्यान
बियाबिज्यात । उकि हे वसपोलं छम्ह वैचारिक वैज्ञानिक
खःसा तमिनं प्राविधिक वैज्ञानिक जुयाबिज्याःगु झीसं
खंके मफुत ।

बुद्ध विकास व उन्नति यायेगु शान्तिपूर्ण लंपु
झोत कयना थकाबिज्यात । अज्ञानतावश झीसं उकियात
निपु कच्चाय् ब्वथलाः न्ह्याःवनेगु यानाच्वन । (१) छपु
आध्यात्मिक (२) मेगु भौतिक । छखेर वोतायापि झीसं
अविकसित जुयाः चीमि जूसां आध्यात्मिकताय् आपालं
बःबियाः सन्तुष्ट जुयाच्वने दुसां झीके अन्धविश्वासं
जाःगु आपालं सामाजिक दुर्गुण दयाः झीगु ल्यं उन्नतिया
पंगलः दुगुलिं झीसं शान्तिया सासः ल्हाये मखं । मेखेर
आर्थिकावस्थां न्याःलब्ध्याःल जुयाः घमण्डं चूर जीपि
उन्नतिया चोकाय् थयनाः लय्ताये दुसां वंतायापि मनुतय्
मनय् नं भौतिकतापाखे जक वलिइगुलिं शान्ति धयागु
भ्याः हे मदयेकाच्वन । बुद्ध थःगु वैचारिक विज्ञानजगत्
प्राणी उद्धारया निती रचनात्मक कथं छचलाबिज्याःथें
यूरोपीय वैज्ञानिकतय्सं थःपिनिगु वैज्ञानिक आविष्कारत
नरसंहाररूपी विध्वंसतात्मक कथं मछयसे मानवमात्रया
हितय् छयःगुसा विश्वय् थौया सिके आपालं उन्नति व
विकास जुयाः चिर शान्तिया साकार रूप झीसं खने
धुंकूगु खइ । झीसं ब्वथलागु निपु कच्चा ल्यं वनेगु
तोताः बुद्ध कयनाबिज्याःगु शान्तिमय साविक छपु हे
जक अहिंसात्मक दथुल्यं वोता व वंताय् भेदभाव मतसे
झी सकलें छपुं जुयाः थौं न्ह्याःवने फुसा कन्हय् हे झीगु
कलङ्क व कलह फुनाः विश्वशान्ति जुयेत छुं बेर मदु ।

(मिलिन्द-प्रश्नया लिखंसाय्)

गज्याःपि भिक्षुपि चीवर त्वःताः गृहस्थ जूवनी ?

-- कुन्दन

गृहस्थजीवन स्वयाः नं प्रव्रजितजीवन गौरवमय
खः धैगु सिइकाः हे झीसं प्रव्रजितजीवन हनाबिज्याना-
चवंपि भन्ते व अनगारिका गुरुमांपित यथाश्रद्धा दान
वक्षिणाद्वारा पूजा सत्कार यानाचवनागु खः । थये खः
सानं गुब्रं गुब्रं सुं सुं प्रव्रजित भिक्षुपि चीवर त्वःताः
गृहस्थजीवनय् तुं लिहौवंगु खनाचवना, न्यनाचवना ।
स्वयं बुद्धयागु पालय् हे थये चीवर त्वःतावंपि दु धाःसा
थौकन्हय्जक अज्वःगु घटना मज्जी धैगु मद्दु, अये हे
लिपा नं चीवर त्वःतावनीपि वयेफु । हालसालय् हे सुं
सुं भिक्षुपिसं चीवर त्वःताः गृहस्थजीवन हंवंगु समाचार
झीसं श्वहे आनन्दभूमि पतिइ ववना तर सुं प्रव्रजित
भिक्षु चीवर त्वःतावनेवं बुद्धशासनय् हे कलंक लगय्
ज्वीला ? अक्खं नं ज्वी मखु छायाःसा बुद्धशासन
महान्गु खः, सत्यगु खः, उत्तमगु खः, श्रेष्ठगु खः,
उच्चगु खः, अनुपमेयगु खः, परिशुद्धगु खः, विमलगु
खः, स्वच्छगु व दीपरहितगु ख । थय्याःगु तःधंगु
प्रव्रज्याया गौरव साधारणजनपिसं तयातये फइमखु ।
उकि सुं नं प्रव्रजित भिक्षु चीवर त्वःतावन धाःसां
बुद्धशासनयागु दोष ज्वीमखु । दोष ला वयागु हे जक ज्वी
गुप्पयां बुद्धशासनय् दुहां वनाःनं उकियागु सहि उपभोग
याये मफुत ।

गज्याःपि भिक्षुपि चीवर त्वःताः गृहस्थ जूवनी ?
क्वप्पं न्ह्यववयापेजाःपि भिक्षुपि चीवर त्वःताः गृहस्थ

जूवनी-

पुण्य आपाः मद्दुपि, बुद्धिपरिहीनपि, ठगत,
कपटीपि, बेक्वःपि, चाःतूपि, मांभगु विचार दुपि, संवर
मद्दुपि, लज्जा मद्दुपि, यायेमाःगु ज्या मयाईपि, कार्य
हीनपि, त्राश मद्दुपि, हाकुगु नुगः दुपि, मांभपि, दुप्रज्ञपि
जडपि, मूर्खपि, पयासुपि, दुष्टपि, धैयं मद्दुपि व चञ्चल
स्वभावयापि ।

गुपि भिक्षुपि चीवर त्वःतावनी इपि थःगु परम
उद्देश्यं विमुख जूपि खः, किलं नयाः सौन्दर्यं व सुगन्ध
रहित जूगु चमेलिस्वां थेंज्याःपि खः, बुँइ वामाया
दयुइ बुयावःगु करुमभक धयागु धाय्थेंज्याःपि खः,
रत्नया बांमलाःगु दाग समानपि खः, रक्तवन्दनया सुगन्ध
मद्दुगु धवगीगु भाग समानपि खः । परन्तु थुमिसं
चीवर त्वःतावसां बुद्धशासनय् छुं कलंक चवनी मखु,
भिक्षुसंघया शोभाय् छुं म्होति वइमखु गथे किजं नयाः
सौन्दर्यं व सुगन्ध रहितगु छपवः, निपवः चमेलि स्वां
कुतुवंसां ल्यंदुगु चमेलिस्वांतय्गु सुगन्धं दिशा त्रिदिशा
ह्वालाह्वालां नस्वानाचवनी, ह्याउंके (शाली=मांसि
जाकीयागु वा) वा पिनातःगु बुँइ करुमभक धयागु
धाय्मा बुयाः दयुइ हेतुं गताः सिताः वसां नं बुँयां
शोभाय् छुं दाग लगय् ज्वीमखु, रत्नय् गनं छथाय्
बांमलाःगु दाग वयेवं तुं रत्न छगलं ज्याइयले मद्दुगु ज्वी-
मखु, रक्तवन्दनय् गनं गनं धवगीगनाः सुगन्ध मद्दुसां व

रक्तचन्दन हे ज्या हयले मदुगु ज्वीनखु अथे हे च्वय
 न्ह्यव्वयाथेज्याःपि छहा निहा भिक्षुपिसं चीवर त्वःता
 वंसां बुद्धशासनय् छुं कलंक च्वनी मखु, भिक्षुसंघया
 शोभाय् म्होति वइमखु । गुपि प्रव्रजित भिक्षु जुयाच्चवतिपि
 दु इमिगु शीलयागु सुगन्ध देव व मनुष्य सकललोकय्
 व्याप्त जुयाच्चनी । गुहा भिक्षुं चीवर त्वःतावनी उहा
 भिक्षुं न न्याता खँ श्वीकाच्चनी । बुद्धशासनय् दुगु व
 न्याता खँ थथे खः—

(१) प्रव्रज्याभूमि तःधं (महान्)

- (२) प्रव्रज्या धंगु परिशुद्ध व विमल,
 (३) पापसहित जुइकाः प्रव्रजित जुयाच्चने
 फइमखु,
 (४) प्रव्रज्याया गौरव साधारण जनपिसं तथा
 तये फइमखु,
 (५) प्रव्रजित जुयाच्चनेत आपालं संयम
 दयेकाच्चनेमाः ।

बुद्धया शरणय् वने माल की

—अमृतमान शाक्य, इत्तुं बाहाः

च्युमि

हे प्रिय पासापि,
 नु रे नु, बुद्धया शरणय्
 बुद्धं वयगु सत्यमार्गय् वनेमाल की ।

हे प्रिय पासापि,
 बुद्धं व्यगु ज्ञानयात
 ससारय् फैलय् याये माल झीसं ।

हे प्रिय पासापि,
 मनु जुयाः हिंस्रक जुयाच्चने मजिल
 दुष्टतय्त बोध याये माल कीसं ।

हे प्रिय पासापि,
 शील समाधिइ च्वनेमाल की
 बुद्धया मार्गय् वनेमाल की ।

अनुत्तर सम्यक् सम्बोधिज्ञान मथुइकं निर्वाणया
 लंपुइ न्हाःवने फंसखु । धर्मया लिधंसा कयाः छुयाना-
 च्वना धंगु खँ ध्वाथुइकेगु अनिवार्य जुल । थ्व विणयय्
 मध्यनजर तथाः व्यावहारिक दृष्टिकोण उपमा कयाः
 बोध यायेगु पाय्छि जुइ । विहारय् वनाः धर्मदेशना
 न्यनावयाः अथवा कल्याणमित्रिणिगु सत्संग यानाः छु
 यायेमाः धकाः च्यूताः तयेमाःगु खँसीके माल । थन
 विचार याये बहगु तथ्य खँ मानवजीवन निर्वाह यायेगु
 जगया रूप्य विद्यमान जुयाच्चंगु छेय् नि शान्त
 वातावरण पिब्वयेकाः लोकव्यवहार कथंरुंके केनेफयेके
 माल । तर, थुगु खँयात कयाः दुवालस्वयेबलय् ल्वापु
 अथवा समस्या मदुगु छे दै मखु धकाः धयां नं छुं
 पाइमखु । धर्मय् च्वनाः नं ल्वापु निर्मूल याये मफुबलय्
 यथार्थ रूपं धर्मया उद्देश्य मथुल मधासे मगात अथवा
 ज्ञान थुइके मफुगु स्पष्ट जुल । धर्मया मर्म थुइकाः
 व्यवहारय् छ्यले फुगु जूसा शान्तपूर्ण समाज सिर्जना
 जुयाः सुखमय जीवन हने फयेमाःगु खः । अले विश्व-
 शान्ति अलेन माःगु खः । तर, गम्भीर रूपं चिन्तन
 मनन यानास्वयेबलय् थौंयागु युगय् धर्मया लिधंसा
 कयाः नं मनुखं मनुयात संहार यानाच्चंगु दुःखदायी
 घटनात नं थाय्थासय् जूगु समाचार न्येनालाच्चंगु दु ।
 थ्व अमानवीय ज्या छाय् जुल कारण वालास्वयेबलय्
 क्रोध अभिमान, अशान्ति व असहिष्णुता खः धकाः
 याउँके अनुमान यायेफु । सःस्यूह्यसिनं मेपित मसः
 मस्यूह्य धकाः कोह्यकेगु ज्याखँ जुयाच्चंगु नं मदुघाये

फंसखु । मेपित इज्जत काये थें सार्वजनिक थासय्
 ब्वःवीगु बिलकुल अनुचित धायेमाल । बरु मसःमस्यूपि
 अज्ञानीतयत् अलग्ग सःताः सम्झय् बुझय् यानाः सेने कने
 यायेमाः । कतपित तुच्छ भाःपिइगु अथवा ब्वः बिलविजा
 अकुशल कर्मजुयाः पुण्य मदयावनीगु जुल । अतः द्वेष-
 भावना मतयेगु नापं अहंकार ममकारयात हुतिना
 छोयेफतकि सुचारुरूपं लोकव्यवहारया ज्याखँ याये फंगु
 जुल ।

न्हागुयाःसां निमित्तय् लाकेमज्यू धंगु उच्च
 दर्शन थुइकेगु नं अनिवार्य धायेमाल । नामरूपय् लगय्
 जुइगु, पेपुनेगु, आसक्त जुइगु ज्याखँ जुलकि निमित्त
 आलम्बन जुयाः चित्त उत्पत्ति जुइ । कर्मभोग यायेत थ्व
 आलम्बन उत्पत्ति जूगु खः । निमित्त मदयेक ज्याखँ
 यायेगु क्षमता दःसा कर्मभोग याये मालीमखु । तर,
 थुइके माःगु छु खँ धाःसा धर्मयानाधकाः क्वातुक च्वंसां
 निमित्तय् लाइगु जुल । जस अपजसयात च्यूताः मतसे
 थःत मकासे शुद्ध चित्त मेपित ग्वाहालि यानाबिइगु
 निमित्तय् मलात । जि यानाबिया धालकि नं निमित्तय्
 लाइ । फेतुनाः खँल्लानाच्चने बलय् इताः वानाच्चंसां
 स्तुतु दिइ मखुगु अवस्थाय् गुगु ज्या जुल व पवित्र कर्म
 कथं लोकव्यवहार धायेमाल । थःगु आकांक्षा मदयेक
 मतया तेज थें समानरूपं जगत् उद्धार यायेगु नं निमित्तय्
 मलाइगु जुल । शत्रुनाश जुइमा धायेगु थःगु स्वार्थ-
 पूतिया लागी निमित्त ग्रहण यानागु जुइ तर थःगु लागी
 भावना मतसे दुःखीपित उद्धार यायेगु लोकव्यवहारया

ज्याखँ याये बलय् निमित्त ग्रहण जुइ मखुत । उकिं धर्म
याःसां होस तयेमाः, हरबखत सचेत जुयाचवने माः ।
नत्र सत्यभंग यायेत मारत वयाचवनीगु जुल ।

आध्यात्मिक विकासया इवल्य चित्तया स्थिति
सन्तुलित यानातयेगु अनिवार्य जुयाचवंगु दु । मनयात
काबुइ तये मफतकि हावास्यनाः सुथां मलाःहा जुइत नं
बेर मडु । थौकन्ह्य् विपस्सनाया लहर वयाचवंगु अतिकं
महत्त्वपूर्ण पलाः धायेमाल । थन गम्भीर रूपं चिन्तन
मनन यायेमाःगु खँया उद्देश्य स्पष्ट रूपं ध्वाथुइके माल ।
न्यागु धर्म व दर्शनया गन्तव्य लक्ष्य राग द्वेष व मोह
निर्मूल यायेगु धायेमाल । अन्तर्दृष्टिरूपी विपस्सना
परमार्थ सत्य खः, बहिगः थ्यंक चवंगु उच्च अभ्यास खः
तर मातनय् मवसे बहिगः थ्यनीमखु । थुकिया धापु खः
मानवत सामाजिक प्राणी जूगुलि लोकव्यवहारया खँ
मथुइकुसे मगाः । अतः सम्वृत्ति सत्ययात बोध यायेगु
ह्लापांया पलाः धायेमाल । देगः मदयेकं गजू छाये फँ
मखुगु उपमान न्ह्यथने बहजू । मानसिक निश्चलतारूपी
समथया सिद्धान्त थुइकेगुया अर्थ स्मृति सम्प्रजन्यया
जग ववातुकेगु जुल । चित्तयात एकाग्र यायेगु अभ्यास
ध्यानया जग धकाः नं मस्युगु खँ मखु । वास्तव्य
लौकिकया दृष्टिकोणं खनेदयाचवंगु यावत् नामरूप पदार्थ
लोकव्यवहार चल्य् यायेत जक खः, लोकोत्तर दृष्टिकोणं
नामरूप पदार्थ फुक्क अनित्य जूगुलि दुगु मखु । तर,
व्यवहार्य छ्यलाः प्रत्यक्षरूपं अनुभव यानाः निमित्त्य
मलाक लोकव्यवहार यायेगु क्षमता लायेफतकितिति
परमार्थ सत्यया त्वाथः गयेफँ । छथुं अन्तर्दृष्टि ह्यसीगु
मखु । थन थ्व तथ्य नं न्ह्यथने बहजू कि सिद्धार्थ थः
तरय् जुइत बुद्ध जुयाबिज्याःगु मखु । बुद्धो भवेयम्

जगतो हितायया सिद्धान्त कथं सकल प्राणीपित उद्धार
यायेगु महान् उद्देश्य कयाः हे बोधिज्ञान प्राप्त याना
बिज्याःगुलि शास्तायात महामानव धाःगु स्पष्ट जुल ।
थ्व उच्च विचारया मर्म कथं लोकव्यवहार्य फुगुचाःगु
ग्वाहालि मयासे मिखा तिसिनाः सुंकजक चवनेगु जूसाजा
व्यक्तिगत स्वार्थ मघासँ मगात, अले वीर्यबल मदयाः
उत्साह उमङ्गया लहर सेलय् जुइगुजक मखु विकृति
जुयाचवंगु कर्मकाण्डर्थे जक जुइ धायेमाःगु इलं संकेत
यानाचवन । अतः श्रवर्तनीय वर्तनीय बोधिसत्त्वया
सिद्धान्त कथं ध्यानय् चवनाः चित्तन मनन यानाः ज्ञान
प्राप्तयानाः ध्यानया बस्य् आसक्त मजुसे लोकव्यवहार्य
न्ह्यज्यानाः समाज्य् विजयजुयाः मानवतय्गु नैतिक
स्तर थकायेगुली तिबः बिइगु ईया माग जुयाचवन ।

हानं मेगु खँ बौद्ध सिद्धान्त अनात्मवादी खः तर
आत्मा ह्यमसीकं अनात्म बोध मजुइगु खँ नं न्ह्यथने
बहजू । जि जिगु तथा अहंकार ममकार भावनायात
आत्मा धयातःगु जुल । अपो धर्थे प्राणीपिके थ्व भावना
दुबिनाचवंगुलि आत्मवादी जुयाचवन धयां पाइमखु ।
थुज्वःगु आलम्बन दुगु चित्तया प्रभावं निमित्त्य लाकाः
अकुशल कर्मयानाचवंगुलि विश्वशान्तिया इवल्य सुचारूपं
न्ह्यज्याये मफयाचवंगु तथ्य खँपाखे चिन्तन मनन याये
मालाचवंगु दु । थुगु सिद्धान्त कथं गुगु तरिकां आत्मवादी
जुयाचवन धकाः थःगु हे अनुभवं ध्वाथुइकेमाः । अले
एकाग्रतापूर्वक निरन्तर आध्यात्मिक सत्कर्मया अभ्यास
चर्या यायां आत्मारूपी जि जिगु तथा अहंकार ममकार-
यात ह्यतिनाः नैरात्म यानाः अनुपलम्भ दृष्टिकोणं जगत्
उद्धार कार्यस न्ह्यज्याये फःसातिति यथार्थरूपं लोक-
व्यवहार जुइगु जुल ।

बौद्ध जलितपुर

[नेपालीभाषा]

नियमित कार्यक्रम

२०४८ फागुन ५, काठमाडौं-

आनन्दकुटी विहारमा प्रत्येक पूर्णिमाका दिन नियमित बुद्धपूजा र शीलप्रार्थना कार्यक्रम संचालित हुँदै आएको छ । सो बेला भिक्षुहरूद्वारा धर्मदेशना र उपासक उपासिकाद्वारा दानप्रदान र जलपान-भोजन आदिको व्यवस्था पनि हुने कार्यक्रम रहिआएको छ । भिक्षु अनिरुद्ध महास्थविर समक्ष शीलप्रार्थना भई बुद्धपूजा भएको आजको कार्यक्रममा भिक्षु मुनीन्द्रले धर्मदेशना गर्दै बुद्धधर्म व्यावहारिक भएको हुनाले सबैले व्यावहारिक भई इमान्दारपूर्वक धर्ममा संलग्न हुनु आवश्यक भएको कुरा बताउनुभयो । आजको कार्यक्रममा उपासक-उपासिकाहरूमा धर्मप्रतिको व्यावहारिक कुशलता एवं शुद्धचित्तले सम्मिलित हुनुपर्ने कुरामा पनि चर्चा परिचर्चा भएको छ ।

आजीवन सदस्य ५०५ पुग्यो

२०४८ चैत्र २०, काठमाडौं-

आनन्दभूमि बौद्ध मासिक पत्रिकामा नयाँ ७ जना थप भई अहिले आजीवन सदस्य ५०५ पुगेको छ । हाल नयाँ सदस्यता ग्रहण गर्नुहुनेहरूमा कर्मठासिंह गुरुङ,

छ २-२५१ ठँहिटी, काठमाडौं; रमेश डंगोल, ज १-३७७ काठमाडौं ३, लाजिम्पाट नर्सरी, लाजिम्पाट, काठमाडौं; कैलाली बहुमुखी क्याम्पस, क्याम्पस रोड, धनगढी, वार्ड नं ८, कैलाली; ने. ट्रे. लि. शाखा धनगढी वार्ड नं. २, धनगढी, कैलाली; ज्योति इंग्लिस बोर्डिङ्ग स्कूल, वार्ड नं. २, धनगढी, कैलाली र कृष्ण बहादुर महर्जन, c/o भिक्षु कालुदायी, लुभू, ललितपुर रहेका छन् ।

नेपाल अधिराज्यको सम्बिधान, २०४७ लाई संशोधन गर्न बनेको धर्मनिरपेक्ष सम्बन्धमा प्रस्तुत विधेयक, २०४८

२०४८ फागुन ७, काठमाडौं-

राष्ट्रिय सभाका सांसद् भिक्षु अश्वघोषले हालै सकिएको संसद्को दोस्रो अधिवेशनमा प्रस्तुत गरिएको नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक २०४८ को उद्देश्य र कारण यसप्रकार रहेको छ - "बहुदलीय प्रजातान्त्रिक व्यवस्था अंगालिसकेको नेपालले कुनै एक धर्मविशेषलाई विशेष स्थान दिनु न्यायोचित नहुने र यस्तो भेदभावपूर्ण अवस्थाको अन्त्य गरिनु आवश्यक भएको, सबै किसिमका आर्थिक एवं सामाजिक असमानता हटाई विभिन्न जात, जाति, धर्म, भाषा, वर्ग र संप्रदाय बीच सामञ्जस्य

स्थापना गरी न्याय र नैतिकतामा आधारित स्वस्थ सामाजिक जीवनको स्थापना गर्नु राज्यको सामाजिक उद्देश्य हुने कुराको स्वयं सम्बिधानद्वारा घोषित राज्यको निर्देशक सिद्धान्तका प्रतिकूल व्यवस्थाहरूमा सुधार गर्दै जानु आवश्यक भएको ले नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ को धारा ४ मा रहेको 'हिन्दू' भन्ने शब्द हटाई सोको स्थानमा 'धर्मनिरपेक्ष' शब्द राखिनु बहुजातीय बहुभाषिक, विविध धर्मावलम्बीहरूको अधिराज्य भएको ले तदनुकूल गर्न यो विधेयक पेश गरेको छ ।"

त्यसको प्रस्तावनामा नेपाल अधिराज्यको संविधान, २०४७ लाई संशोधन गर्न बाञ्छनीय भएको ले, बहुदलीय व्यवस्थाको पुनर्स्थापनापछाडि गठित संसद्को दोश्रो अधिवेशनले यो ऐन बनाएको छ भन्ने उल्लेख छ । यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ भनी संविधानको धारा ४ उपधारा १ मा 'नेपाल एक बहुजातीय, बहुभाषिक' भन्ने शब्दहरूको पछाडि 'बहुधार्मिक' भन्ने शब्द राखिएको छ । त्यस्तै 'हिन्दू' भन्ने शब्दको सट्टा सो स्थानमा 'धर्मनिरपेक्ष' भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

पुनर्गठन

२०४८ चैत्र १, काठमाडौं-

यहाँको युवाबौद्ध समूहको चौथो साधारणसभा श्रीमती शान्ति शाक्यको सभापतित्वमा संपन्न भयो । समूहका अध्यक्षबाट समूहको दिशाबोध, सचिवबाट प्रगति प्रतिवेदन र कोषाध्यक्षबाट आर्थिक प्रतिवेदन प्रस्तुत भएको सो बेला देवरजित, तेजनारायण मानन्धर र डा. केशवमान शाक्यले उक्त समूहले बुद्धधर्मको प्रचार प्रसार गर्नुका साथै धर्मनिरपेक्षता आन्दोलनमा विशेष

आनन्दभूमि

भूमिका खेलेको कुरामा प्रकाश पार्नुभएको थियो ।

सोही बेला भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविरको धर्मानुशासकत्व र सांसद् भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, भिक्षु कालुदायी, न्हुछेबहादुर नकर्मो, मणिजीव कंसाकार र देवरजित सत्लाहकारमा मनोनीत हुनुका साथै कार्यकारिणी समितिको पुनर्गठन भएको थियो । पुनर्गठित कार्यकारिणी समितिमा अध्यक्ष, उपाध्यक्षद्वय, सचिव, कोषाध्यक्ष र सहसचिवमा क्रमशः हर्षमुनि शाक्य, चिनीकाजि ताम्राकार, शान्तरत्न शाक्य, त्रिरत्न मानन्धर, रत्नजीव कंसाकार र अनिल स्थापित रहनु-भएको थियो भने सदस्यमा डा. केशवमान शाक्य, तेजनारायण मानन्धर, त्रिरत्न तुलाधर, आशामान ताम्राकार, जनकसिंह मानन्धर, राजु शाक्य, अणुबाबा तुलाधर, ठूलराजा शाक्य, राजा वज्राचार्य, कल्पना तुलाधर, मदन तुलाधर, सुदर्शना दर्शनधारी र आनन्द सिद्धि तुलाधर रहनुभएको थियो ।

बुद्धजयन्ती मनाउन उपसमितिहरू गठन

२०४८ चैत्र २४, ललितपुर-

२५३६ औं बुद्धजयन्ती मनाउन यहाँको तारेमाम् संघले विभिन्न आठवटा उपसमितिहरू गठन गरेको छ । तीमध्ये धर्मरत्न शाक्यको संयोजकत्वमा तुलारत्न, अशोकरत्न, ज्ञानबहादुर र रूपरत्न सदस्य रहेको प्रचार प्रसार उपसमिति; यंग स्टार क्लब संयोजक रही हिरण्य पुस्तकालय र बौद्ध पुस्तकालय सदस्य रहेको सफाई तथा श्रृंगार उपसमिति; जोगरत्न शाक्यको संयोजकत्वमा दीर्घरत्न शाक्य, ज्ञानबहादुर शाक्य, भाजुरत्न, जोगमान र दयारत्न धाखवाः सदस्य रहेको चन्दासंकलन उप-

समिति; हेराकाजि शाक्यको संयोजकत्वमा हेराकाजी सुइकाः, भद्रमान राजभाइ र नेमरत्न सदस्य रहेको भजन संचालन उपसमिति; तारणबहादुर शाक्यको संयोजकत्वमा भाजुमान, उत्तमबहादुर, प्रवीणबहादुर, यज्ञमान र सुनील शाक्य सदस्य रहेको स्ववंसेवक व्यवस्था उपसमिति; दीर्घरत्नको संयोजकत्वमा चैत्यराज, वीरबहादुर, नानीबाबु, जोगरत्न, राज वज्राचार्य, माहिला इलाननि, बुद्धिबहादुर र रत्नकाजि शाक्य सदस्य रहेको जलपान व्यवस्था उपसमिति र दिलीप जोशीको संयोजकत्वमा भाजुमान, राज वज्राचार्य, ज्ञानबहादुर शाक्य, तुलारत्न शाक्य, धर्मरत्न तजाःफः बुद्धलक्ष्मी, विद्या, विमला र तारा शाक्य सदस्य रहेको रक्तदान कार्यक्रम उपसमिति गठन भएका छन् ।

[नेपालभाषा]

ग्वीस्वदंबुन्हि हनीगु

१९९२ चौलाश्व ५, यल-

बैंगु बछलाश्व अक्षय तृतीया कुन्हु अस्ति नेपाल भिक्षु महासंघया आजीवन धर्मानुशासक अरिय धम्म-रक्खित नेपाल बुद्धशासन वंसालंकार सिरि, अग्ग, महा-पण्डित संघ महानायक भदन्त प्रज्ञानन्द महास्थविरया ग्वीस्वदंबुन्हि ग्वीस्वहा श्रद्धालुपित प्रवज्या यानाः हनीगु जूगु दु । पूज्य महास्थविरया ग्वीस्वदुन्हिया लसताय् श्रद्धा छछायेत सकल विहारया उपास उपसि-कार्पि, आजीवन सदस्यर्पि, चन्दादातार्पि, सज्जनवर्ग व सदस्यप्रेमीर्पि थनया शाक्यसिंह विहार उपासक उपासिका परिवारपाखें निमन्त्रणा दु धकाः आह्वान याःगु दु ।

बुद्धजयन्ती समारोह समिति पुनर्गठन

१९९२, विल्लाश्व ८, ये-

नीन्यासः व स्वीबुक्कःगु बुद्धजयन्ती हनेत बुद्धजयन्ती समारोह समितिया नूधाः जूगु दु । भिक्षु महास्थविरर्पि प्रज्ञानन्द, महानाम, कुमार काश्यप व सुदर्शन तथा गुरु छेचुकेस्यो लामा धर्मानुशासक जुयाःलि भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविरया अध्यक्षताय् नीगुम्ह दुजः दुगु समितिया स्वह्य उपाध्यक्षर्पि, सचिव, निह्य सह-सचिवर्पि, कोषाध्यक्ष व सहकोषाध्य छसीकथं कनकमान शाक्य, तीर्थनारायण मानन्धर, अष्टबहादुर लामा, बुद्धरत्न वज्राचार्य, मुक्तिबहादुर मानन्धर, गौतम शाक्य, शाक्यमुनि शिख्राकार व द्वारिका प्रसाद मानन्धरर्पि दुथ्याःगु । थथे हे दुजःया नापं उपसमितिया संयोजक जूपिमध्यय् भाइकाजि उपासक, चन्दा संकलन; हर्ष-बहादुर मानन्धर छाद्य व्यवस्था; सुवर्ण शाक्य बौद्ध चित्रकला प्रदर्शनी खः ।

थथे हे प्रचार प्रसार, हाजिरीजवाफ प्रतियोगिता, साप्ताहिक धर्मदेशना, मंचभृंगार, स्मारिका प्रकाशन, साप्ताहिक महायान धर्मदेशना, लामा धर्मदेशना, रक्तदान कार्यक्रम व अस्थिधानु यात्रा प्रबन्धय् संयोजकर्पि छसीकथं केदार शाक्य, धर्मकीर्ति अध्ययन गोष्ठी, भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर, रत्नबहादुर वज्राचार्य, स्वस्ति-रत्न शाक्य, अष्टमुनि वज्राचार्य, चुन्दु दोर्जे लामा, रामेश्वरप्रसाद श्रेष्ठ व गुरुरत्न शाक्य खः । मेर्पि दुजःर्पि मध्यय् अनगारिका धम्मवती, लोकदर्शन वज्राचार्य, प्रयागराजसि सुवाल, नूछेबहादुर वज्राचार्य, अमृतलाल रंजित, श्यामकृष्ण मानन्धर, हर्षमुनि शाक्य व

कुलधर्मरत्न तुलाधर खः ।

स्वांयापुन्हीया प्रत्येक प्यदँय छक्कः भगवान्
बुद्धया प्रतिमा सहित अस्थिधातु प्रदर्शन यायेगु यानावः-
गुया इवलय थुखुसी नगरन्यंक अस्थिधातु प्रदर्शन याइगु
जूगु दु ।

तालीमकेन्द्र पुनः सञ्चालन

१११२ चौलाख्व ७, येँ-

नेपाःमितयत्त नेपालयत्तुं प्रव्रजित यानाःलि

तालीम समेत बीगु यानाः संचालन जुयाःलि दिनाचवंगु
संधाराम भिक्षु तालीम केन्द्र आःवंगु स्वांयापुन्हीया दुने
उद्देश्य व लक्ष्य परिपूर्ति यायेया लागी न्हंगु कुतः कयं
पुनः सञ्चालन ज्वीगु जूगु दु । भिक्षु अश्वघोष महास्थ-
विरया नेतृत्वय् संचालन ज्वीगु उगु केन्द्रया लागी दातापि
रत्नमाया शाक्य व द्वारिकादात श्रेष्ठं तःघंगु समर्पित
भाव कयंगु दु । थुगु केन्द्र संचालनया लागी छगु समिति
नं स्वनातःगु दु ।

विज्ञापनको लागि सल्लाह

२५३६ औं बुद्धजयन्तीको उपलक्ष्यमा
विशेषांकको रूपमा प्रकाशित हुने
आनन्दभूमिमा आफ्नो
व्यवसाय सम्बन्धी विज्ञापन
प्रकाशित गराउनान्वित
हुन सबै व्यवसायी
बन्धुहरूमा सल्लाह
प्रदान गरिन्छ ।

निबन्ध प्रतियोगितामा भाग लिनुहोस्

२५३६ औं बुद्धजयन्तीको पुनीत उपलक्ष्यमा यस सेन्टरबाट "शीलपारमिताको व्यावहारिक पक्ष" विषयमा गर्न लागेको निबन्ध प्रतियोगितामा भाग लिन इच्छुक सबैलाई अनुरोध गरिएको छ । निबन्ध अनुसन्धानात्मक तरीकाले करीव ३००० (तीन हजार) शब्दमा नेपाली वा नेपालभाषामा सफा अक्षरले वा टाइप गरी तीन प्रति यही २०४६ पाच जेष्ठ महिनाको पहिलो हप्ताभित्र यस कार्यालयमा आइपुग्नुपर्नेछ । प्रतियोगितामा विजयी हुने तीन जनालाई आकर्षक पुरस्कार तथा दुई जनालाई सान्त्वना पुरस्कार छ ।

सम्पर्क-

लोटस् रिसर्च सेन्टर, ल. पु., प्रयागपथ
फोन ५२७५१०, दिनको ४-६ बजे

Postage Stamp

TO

सफलताको कामना

आनन्दभूमि बौद्ध मासिक पत्रिकाले नव-वर्ष शुरु हुने आगामी बुद्धजयन्तीका दिन अधिराज्य भर ठाउँ ठाउँमा आयोजना गरिने बुद्धजयन्ती समारोह समितिका कार्यक्रमहरूको सफलताको कामना गरेको छ ।

वितरण हुन नसकेमा फिर्ता पठाउनुहोला ।

"आनन्दभूमि"

पत्रसंजुषा ३००७

काठमाडौं,

नेपाल ।